

C. FIJNAUT*

DE TEGENWOORDIGE ONTWIKKELING VAN HET HISTORISCH ONDERZOEK AANGAANDE HET POLITIE-APPARAAT IN HET WESTEN

Een bibliografisch overzicht

1. INLEIDING

Lange, lange jaren is de geschiedenis van het reguliere politie-apparaat, niet alleen in ons land, maar in heel het Westen, hoofdzakelijk het werkterrein geweest van juristen en politie-officieren. De eerstgenoemden hadden bij uitstek interesse voor de wetgeving betreffende de algemene organisatie en de bevoegdheden van dit apparaat. De laatstgenoemden amateurdren, soms overigens op zeer verdienstelijke wijze, vooral in de interne organisatie en in het feitelijke optreden van de diensten waartoe zij behoorden. De beroepshistorici die interesse wisten op te brengen voor politiegiedenis, konden tot voor kort dus op de vingers van een hand worden geteld.¹

De laatste tijd, d.w.z. in de afgelopen 20 jaar is er in deze situatie evenwel verandering aan het komen, enerzijds omdat alom het aantal historici snel groeit dat zich richt op de geschiedenis van het reguliere politie-apparaat, anderzijds omdat ook steeds meer sociologen in deze geschiedenis een boeiend en belangrijk object van onderzoek zijn gaan zien. Een aanzwellende stroom van publicaties is het meest tastbare gevolg van deze nieuwe heuglijke gang van zaken.

In dit artikel wordt niet ingegaan op de achtergronden van de stroomlijnen in deze nieuwe evolutie. Ook zullen de (specifieke) problemen buiten beschouwing blijven waarop men bij het verrichten van historisch onderzoek in de sfeer van de binnenlandse veiligheid stoot. Evenzo zal niet worden geraakt aan de wetenschappelijke relevantie van dit soort onderzoek. Wel zal middels bespreking van de voornaamste nieuwere publicaties, met name boeken, een beeld

*Raadadviseur bij het Ministerie van Justitie, Buitengewoon docent aan de KU Leuven.

¹C. Fijnaut. *Opdat de macht een toevlucht zij? Een historische studie van het politie-apparaat als een politieke instelling*. Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1979, Dl. I, p. 49-74.

worden geschetst van de laatste ontwikkelingen in het historisch politie-onderzoek in Nederland, en dit in vergelijking met wat er in de afgelopen jaren aan zulk onderzoek is verricht in enkele andere Westeuropese landen en in de Verenigde Staten van Amerika. Dit alles met de enige maar uitdrukkelijke bedoeling om de verrichting van dit onderzoek in eigen land te stimuleren.*

Meer bepaald zal hierna eerst worden besproken hoe het comparatieve onderzoek en het onderzoek over de internationale politiesamenwerking in het Westen ervoor staat.

Daarna zal worden aangegeven hoe het met het historisch onderzoek over de politie in de volgende 5 landen is gesteld: België, Frankrijk, Duitsland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Waarom deze 5 landen? Het antwoord is eenvoudig: hier heeft zich in de afgelopen jaren de meeste beweging voorgedaan. De afzonderlijke besprekingen van de situatie in deze 5 landen worden gevolgd door een beknopte balans van de globale toestand van dit onderzoek in het buitenland.

Vervolgens zal de situatie waarin het historisch onderzoek over de politie in Nederland verkeert, worden uiteengezet. In deze uiteenzetting zal, in het licht van de algemene bevindingen omtrent de stand van het onderzoek in het buitenland, meer bepaald enig commentaar worden geleverd op *Een plan voor onderzoek naar de geschiedenis van de politie in Nederland*, dat vrij onlangs is opgesteld door de Stichting Studieverzameling 'Het Rijkspolitiemuseum', de Vakgroep Nieuwe en Theoretische Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en de Vakgroep Strafrechtswetenschappen van de Katholieke Hogeschool Tilburg.

In het besluit tenslotte zal worden gepoogd uiteen te zetten waarin het nut van historisch politie-onderzoek gelegen is. En dit met het oog op de toekomst van dergelijk onderzoek in Nederland en, ruimer, in Europa.

Tot goed begrip van hetgeen volgt is het overigens wellicht niet nodig om er nog eens op te wijzen dat de lezer hierna *geen compleet* bibliografisch overzicht van de boeken en artikelen die in de voorbije jaren in de genoemde landen op het onderhavige domein zijn verschenen, mag verwachten. Overbodig is het daarentegen zeker niet om met nadruk te zeggen dat verderop onder het 'onderhavige domein' enkel het reguliere politie-apparaat, dat wil zeggen het samenstel van overheidsdiensten die beroepshalve geheel of ten dele met de uitvoering van algemene politietaken zijn belast, wordt begrepen. Hoe moeilijk de grenzen

*Dit artikel is een verkorte versie van de lezing die op 4 april 1984 werd gehouden voor de 'Studiegroep geschiedenis van de politie' die onlangs is gevormd op initiatief van de Stichting Studieverzameling 'Het Rijkspolitiemuseum', de Vakgroep Nieuwe en Theoretische Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en de Vakgroep Strafrechtswetenschappen van de Katholieke Hogeschool Tilburg. Het secretariaat van deze studiegroep is ondergebracht bij de Algemene Inspectie Korps Rijkspolitie, Postbus 958, 2270 AZ Voorburg, tel.nr.: 070-694021, toestel 143.

dikwijls ook te trekken zijn, maar er zal zoveel mogelijk niet worden gehandeld over het bijzondere en het particuliere politie-apparaat, over burgerwachten, en ook niet over diensten, inlichtingendiensten en andere, die uitsluitend met de uitvoering van militaire politietaken zijn belast.

2. COMPARATIEF ONDERZOEK EN HET ONDERZOEK AANGAANDE DE INTERNATIONALE SAMENWERKING

Het comparatieve historische onderzoek van politie-apparaten stelt tot op de dag van vandaag nog steeds niet zoveel voor. Dit is enigszins verwonderlijk wanneer men weet dat er sinds lang niet alleen tussen de politiediensten van de verschillende Europese staten op allerlei terreinen betrekkingen bestaan, maar sedert het einde van de 19e eeuw ook in toenemende mate tussen de politie in Westeuropa en die in Noordamerika. Verwonderlijk wordt dit gegeven minder wanneer men het plaatst naast het feit dat er tot nu toe überhaupt weinig systematisch en grondig vergelijkend onderzoek naar de politie-apparaten in Europa en Amerika is verricht. In de 19e eeuw zijn het met name de Nederlander J. Bool, met zijn proefschrift *De politie, haar wezen en organisatie in Frankrijk, Duitsland, Engeland en Nederland* (1887), en de Duitser G. Zimmermann, met zijn driedelige studie *Die deutsche Polizei im neunzehnten Jahrhundert* (1845-1849), geweest, die zich vergelijkenderwijze hebben verdiept in de toenmalige toestand van de politie-apparaten in Westeuropa.² Tot de voornaamste auteurs uit de 20e eeuw moet de Amerikaan R. Fosdick, die in 1916 zijn *European police systems* publiceerde en, recent, de Duitse onderzoekers A. Funk, U. Kausz en Th. von Zabern, die in 1980 een revelerend artikel schreven over *Die Ansaetze zu einer neuen Polizei; Vergleich der Polizeientwicklung in England/Wales, Frankreich und der Bundesrepublik Deutschland*, worden gerekend.³ Daarnaast zijn het in de voorbije decennia vooral Engelse en Amerikaanse journalisten, historici, politici en sociologen geweest, die niet gehinderd door kennis van zaken maar wel door

²J. Bool. *De politie, haar wezen en organisatie in Frankrijk, Duitsland, Engeland en Nederland*. 's-Gravenhage, Mouton, 1887; G. Zimmermann. *Die deutsche Polizei im neunzehnten Jahrhundert*. Hannover, Schluter, 1845-1849, 3 Dln.

³R.B. Fosdick. *European police systems*. New York, The Century Co., 1916; A. Funk, U. Kausz und Th. von Zabern. *Die Ansaetze zu einer neuen Polizei; Vergleich der Polizeientwicklung in England/Wales, Frankreich und der Bundesrepublik Deutschland*. In: E. Blankenburg (Hrsgb.). *Politik der inneren Sicherheit*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1980, p. 16-90. Verder kan hier worden gewezen op 2 readers waarin wordt gehandeld over de tegenwoordige politieproblematiek in diverse Westerse landen, nl. D. Bayley (ed.). *Police and society*. Beverly Hills, Calif., Sage Publications, 1977; M. Punch (ed.). *Control in the police organization*. Cambridge, Mass., MIT Press, 1983. Zie tenslotte ook A. Funk en F. Werkentin. *Pour une nouvelle analyse du developpement de la police en Europe occidentale*. *Deviance et Societe*, 2e jrg., nr. 2, 1978, p. 97-129.

vooroordelen, modieuze bekommernissen e.a. aan vergelijking van Europese politie-apparaten hebben gedaan.⁴ Voor de ontplooiing van het comparatieve historische onderzoek is dit algemene tekort aan vergelijkend politie-onderzoek natuurlijk niet gunstig, omdat hierdoor als 't ware de steunpunten ontbreken die het de historicus wat gemakkelijker zouden maken om de weg terug te vinden.

Ook wie gaat spoorzoeken in het comparatieve historische onderzoek stuit onvermijdelijk op de nodige populaire lectuur over de geschiedenis van de politiediensten in de Verenigde Staten en Westeuropa.⁵ Naast deze lectuur zal hij, zoals gezegd, echter weinig literatuur hierover vinden. En het gaat dan ook nog hoofdzakelijk om Engelse en Amerikaanse literatuur waarvan in 't algemeen zonder meer kan worden gesteld dat zij, zeker wat de politiediensten van het vasteland betreft, tot op de dag van vandaag op een bedroevend laag peil staat, zowel vanwege mateloos gebrek aan behoorlijke informatie als door toedoen van de vooringenomenheden ten opzichte van het eigen politie-apparaat. Deze kritiek is voluit toepasselijk op de wat oudere werken van de auteur Ch. Reith, met name op zijn *The police idea; its history and evolution in England in the eighteenth century and after* (1938), en *The blind eye of history; a study of the origins of the present police era* (1952).⁶ Maar met name het eerste punt van kritiek gaat ook grotelijks op voor de nieuwere artikelen van D. Bayley⁷ en, zij het in mindere mate, voor de meer recente studies van T. Bowden: *Beyond the limits of the law; a comparative study of the police in crisis politics* (1978), en van Clive Emsley: *Policing and its context 1750-1870* (1983).⁸ De enige vergelijkende studie waarop deze kritiek zeker niet van toepassing is, is die van W.R. Miller: *Cops and bobbies; police authority in New York and London, 1830-1870* (1977). Hier stelde

⁴Zie bv. H.K. Becker. *Police systems of Europe; a survey of selected police organizations*. Springfield, Ill., Charles C. Thomas, 1973; R. Clutterbuck. *Kidnap and ransom; the response*. London, Faber and Faber, 1978; Ch. Dobson and R. Payne. *Terror! the West fights back; the inside story on the elite anti-terror squads*. London, The MacMillan Press, 1982; N. Fowler. *After the riots; the police in Europe*. London, Davis-Poynter, 1979.

⁵Bv. F. Arnau. *Das Auge des Gesetzes; Macht und Ohnmacht der Kriminalpolizei*. Duesseldorf, Econ-Verlag, 1962.

⁶Ch. Reith. *The police idea; its history and evolution in England in the eighteenth century and after*. London, Oxford University Press, 1938; van dezelfde auteur *The blind eye of history; a study of the origins of the present police era*. London, Faber and Faber, 1952. Zie in dit verband overigens ook Ph.J. Stead (ed.). *Pioneers in policing*. Maidenhead, McGraw Hill, 1977.

⁷Zie o.a. Bayley, D. *The police and political development in Europe*. In: Ch. Tilly (ed.). *The formation of national states in Western Europe*. Princeton, Princeton University Press, 1975, p. 328-379. Van dezelfde auteur: *Police function, structure and control in Western Europe and North America: comparative and historical studies*. In: N. Morris en M. Tonry (eds.). *Crime and justice*. Chicago, University of Chicago Press, 1979, p. 109-143.

⁸Bowden, T. *Beyond the limits of the law; a comparative study of the police in crisis politics*. Harmondsworth, Penguin Books, 1978; Cl. Emsley. *Policing and its context, 1750-1870*. London, The MacMillan Press, 1983.

zich natuurlijk ook niet het taalprobleem dat veel andere auteurs kennelijk zo'n parten speelt als 't om de politie op het Europese vasteland gaat.⁹

Buiten deze engelstalige auteurs heeft van de onderzoekers op 't vasteland, die in vergelijkende politiegiedenis geïnteresseerd zijn, eigenlijk alleen schrijver dezes zich enkele jaren geleden gewaagd aan een comparatief historisch onderzoek van de geschiedenis van de politie-apparaten in Duitsland, Engeland, Frankrijk, Nederland en (ten dele) Oostenrijk, sedert het einde van de 17e eeuw tot de periode van de Koude Oorlog. Deze studie, *Opdat de macht een toevlucht zij? Een historisch onderzoek van het politie-apparaat als een politieke instelling*, verscheen in 1979.¹⁰

Voor het historisch onderzoek van de internationale politieke samenwerking geldt eigenlijk hetzelfde als voor het vergelijkende (historische) onderzoek: het heeft nog niet zoveel om het lijf. Desalniettemin zijn er in de hier besproken periode enkele vermeldenswaardige boeken en artikelen verschenen waarin met name wordt ingegaan op de samenwerking zoals die in de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw werd georganiseerd ter bestrijding van politieke oppositie. Een bekende studie op dit vlak is die van D.E. Emerson over *Metternich and the political police; security and subversion in the Habsburg Monarchy (1815-1830)* uit 1968.¹¹ Verder is er nogal wat (onuitgegeven) onderzoek verricht met betrekking tot het buitenlandse optreden van de Okranha. Zo bv. het proefschrift van R.J. Johnson: *The Okranha abroad, 1885-1917; a study in international police cooperation* (1970).¹² Merkwaardig in dit verband zijn verder het vrij recente algemene artikel van Hsi-Juey Liang over de *International cooperation of political police in Europe, 1815-1914* (1980), en de brochures van E. Harnisch en B. Andreas uit 1976 en 1978 over het optreden van de Belgische en Oostenrijkse politie tegen Karl Marx.¹³

Ook is er nogal wat geschreven over Interpol.¹⁴ Maar het overgrote deel van

⁹ W.R. Miller *Cops and bobbies; police authority in New York and London, 1830-1870*. Chicago, The University of Chicago Press, 1977.

¹⁰ Zie noot 1.

¹¹ D.E. Emerson. *Metternich and the political police; security and subversion in the Habsburg Monarchy (1815-1830)*. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1968.

¹² R.J. Johnson. *The Okranha abroad, 1885-1917; a study in international police cooperation*. Columbia University, 1970 (niet uitgegeven); F.S. Zuckermann. *The russian political police at home and abroad (1880-1917): its structure, functions and methods and its struggle with the organized opposition*. New York University, 1973 (niet uitgegeven).

¹³ B. Andreas. *Marx' Verhaftung und Ausweisung, Bruessel Februar/Maerz 1848*. Trier, Karl-Marx-Haus, 1978; E. Harnisch. *Karl Marx und die Berichte der Oesterreichischen Geheimpolizei*. Trier, Karl-Marx-Haus, 1976; Hsi-Huey Liang. *International cooperation of political police in Europe, 1815-1914*. Mitteilungen des Oesterreichischen Staatsarchivs, nr. 33, 1980, p. 193-217.

¹⁴ Recente belangrijke publicaties die niet over Interpol handelen, zijn met name M.T. Klare and C. Arnson. *Supplying repression; U.S. support for authoritarian regimes abroad*. Washington, Institute for Policy Studies, 1981; Th. Plate and A. Darvi. *Secret police; the terrifying inside story of an international network*. London, Sphere Books, 1982.

de publicaties waarin over de geschiedenis van dit internationale politieke samenwerkingsverband wordt uitgewijd, moet zonder twijfel met grote argwaan worden bekeken, omdat er gewoonlijk geen uitvoerige literatuurstudie en/of grondig onderzoek van primaire bronnen voor heeft plaatsgevonden.¹⁵ Een van de weinige en belangrijke uitzonderingen op deze regel vormt het artikel van R.B. Jensen uit 1981 over *The international anti-anarchist conference of 1898 and the origins of Interpol*.¹⁶ Wel zijn er in de loop der jaren enkele interessante juridische studies en een enkel belangrijk politicologisch boek over de organisatie en werking van Interpol geschreven, bv. de studie van H. Moellmann: *Internationale Kriminalpolizei—Polizei des Voelkerrechts* (1969).¹⁷ In een toekomstig historisch onderzoek van deze instelling zouden zij niet over het hoofd mogen worden gezien.

Tot slot kan in dit verband nog worden gewezen op het bestaan van twee tijdschriften waarin nadrukkelijk wordt gestreefd naar verslaggeving over de politie-ontwikkelingen in het Westen, en meer bepaald Westeuropa, en die in de toekomst dus onvermijdelijk van steeds grotere betekenis zullen worden voor het verrichten van comparatief historisch onderzoek. Ten eerste betreft het hier het Duitse tijdschrift *CILIP* dat zich speciaal richt op het thema politie en mensenrechten in Westeuropa. Ten tweede wordt hier het Amerikaanse tijdschrift *Police studies* bedoeld, waarin toch ook nogal eens over bepaalde situaties en ontwikkelingen in Westeuropese landen wordt geschreven. Merkwaardig genoeg is het tot op heden nog maar weinig voorgekomen dat—zonder vergelijkende pretentie—artikelen over de geschiedenis van de politie in onderscheiden staten in boekvorm zijn gebundeld. De eerste en enige *reader* die op dit punt wat voorstelt, is nog steeds die van G.L. Mosse (ed.): *Police forces in history*, uit 1975.¹⁸ Een keur aan historici en journalisten schrijft hierin over zo'n uiteenlopende onderwerpen als de Duitse politie in de Weimarrepubliek, over de organisatie en het optreden van de North-West Mounted Police gedurende de Klondike-goldrush in de jaren 1897-1899, en de professionalisering van de Amerikaanse politie in de jaren '20.

¹⁵ O.V. Garrison. *The secret world of Interpol*. New York, Ralstan-Pilot, s.d.; B. Schwitters. *Dossier Interpol; de verborgen wereld van Interpol*. Amsterdam, Loeb en van der Velden, 1978; M. Sicot. *A la barre de l'Interpol*. Paris, Les Publications de Paris, 1961.

¹⁶ R.B. Jensen. *The international anti-anarchist conference of 1898 and the origins of Interpol*. *Journal of Contemporary History*, 16e jrg., nr. 2, 1981, p. 323-347.

¹⁷ H. Moellmann. *Internationale Kriminalpolizei—Polizei des Voelkerrechts? Zur Problematik der Abgrenzung oeffentlicher und privater internationaler Organisationen am Beispiel der Internationalen Kriminalpolizeilichen Organization (IKPO-Interpol)*. Wuerzburg, 1969 (niet gepubliceerd). Verder ook D. Gulbinowicz. *The international criminal police organisation; a case study of oversight of American participation in an international organization*. The City University of New York, 1978 (niet gepubliceerd).

¹⁸ G.L. Mosse (ed.). *Police forces in history*. London, Sage Publications, 1975.

3. HET HISTORISCH ONDERZOEK OVER DE POLITIE IN BELGIË, DUITSLAND, FRANKRIJK, GROOT-BRITANNIË EN DE VERENIGDE STATEN

Gelet op de grote verschillen die er tussen de diverse bovengenoemde landen op het vlak van het historisch politie-onderzoek bestaan, is hierna gekozen voor een grove gemeenschappelijke opzet van de besprekingen van deze zo uiteenlopende situaties. Eerst zal telkenmale iets worden gezegd over de manier waarop en de omvang waarin tot voor 10-15 jaar geleden in deze landen over de politiegeschiedenis werd geschreven. Daarna volgt een opsommende bespreking van de historische studies die in de afgelopen jaren door historici, sociologen en juristen zijn gepubliceerd. Deze afzonderlijke besprekingen zijn, in de mate waarin het mogelijk is, opgebouwd volgens een tweeledig schema: volgens de periodes waarover de genoemde studies handelen en, daarbinnen, volgens hun specifieke onderwerp(en). Tenslotte leek het mij nuttig om deze besprekingen te larderen met vermeldingen van respectievelijk verwijzingen naar de belangrijkste niet-historische studies die in de afgelopen tijd over de desbetreffende politie-apparaten zijn verschenen; zij bieden immers evenzovele gelegenheden om zich voorstellingen van de tegenwoordige organisatie en werking van deze apparaten te kunnen maken. Voorstellingen, die op hun beurt weer de toegang tot hun verleden vergemakkelijken.

De volgorde waarin de situatie in de verschillende landen wordt besproken, berust niet op bepaalde historische criteria. Zij is ingegeven door een geografische voorkeur. Eerst wordt gewoon de situatie in de 2 aangrenzende landen besproken, dan die in de 2 omringende landen en tot slot die in het land aan de overzijde van West-Europa: de Verenigde Staten.

3.1. De politie in België

In tegenstelling tot alle andere hier besproken landen hebben in België historici of juristen, laat staan sociologen, tot in de jaren '60 zo goed als nimmer afzonderlijke belangstelling opgebracht voor de geschiedenis van het politie-apparaat.¹⁹ Op enkele kleine uitzonderingen na toonden zelfs politiemensen tot

¹⁹Tot de weinige publicaties waarin voordien enige aandacht werd geschonken aan het politie-apparaat, behoren K. van Isacker. *De Internationale te Antwerpen, 1867-1877*. Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1964, en F. van Kalken. *Commotions populaires en Belgique (1834-1902)*. Brussel, 1936, s.n.

in die jaren niet of nauwelijks interesse voor de geschiedenis van het apparaat of de dienst waarbij zij werkten.²⁰

Halverwege de jaren '60 kwam er niettemin in deze hoogstmerkwaardige situatie enige verandering. Toen schonken er, ten eerste, nl. enkele Belgische historici in het kader van hun studies over misdaad en landloperij ten tijde van het Ancien Regime ongemeen veel aandacht aan de organisatie en werking van het toenmalige politie-apparaat. Met name kunnen hier worden genoemd A. Deroisy die in die jaren zijn onderzoek afrondde naar *La repression du vagabondage, de la mendicite et de la prostitution dans les Pays Bas Antrichiens durant la seconde moitie du XVIIIe siecle* (1966), en F. Vanhemelrijck wiens proefschrift over *De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Regime* in 1968 werd verdedigd. Daarnaast kwam in 1965 het proefschrift klaar van de Amerikaanse historicus E. E. Knoebel over *Racial illusion and military necessity: a study of SS political and manpower objectives in occupied Belgium*.²¹ Tezelfdertijd verschenen er—ten derde—op dat moment opeens ook in de kringen van politie en justitie enkele publicaties die erop wezen dat men binnen bepaalde diensten, met name de rijkswacht en de gerechtelijke politie bij de parketten, een zeker belang begon te hechten of althans hechte aan historisch onderzoek van de eigen dienst, zij 't ook dat de betrokken publicaties sterk juridisch-organisatorisch zijn georiënteerd. Hierbij kan o.a. worden gedacht aan de (onuitgegeven) studie van H. Pisart, *Histoire et organisation de la gendarmerie* (1967), en aan het omvangrijke artikel van E. de la Court over *La police judiciaire pres les parquets* (1969).²²

In de jaren '70 nam de belangstelling van de politie voor haar eigen geschiedenis gestaag toe. Naast de opbouw van eigen musea, eerst in de rijkswacht, later in de gemeentepolitie, is het met name de uitgave van een aantal boeken over de rijkswacht die deze ontwikkeling markeert. Eerst en vooral moet hier de tweedelige *Geschiedenis van de rijkswacht* (1980) worden genoemd. Een ander

²⁰ Zie o.a. J. Brose, *Histoire de la police liegeoise de 1795 a nos jours*. Liege, 1971, s.n., s.d., en L. Sourie, *De Belgische rijkswacht*. Ninove, Uitgeverij 'De Toren', 1948.

²¹ A. Deroisy, *La repression du vagabondage, de la mendicite et de la prostitution dans les Pays-Bas antrichiens durant la seconde moitie du xviii^e siecle*. Universite libre de Bruxelles, These de Doctorat, 1966; F. Vanhemelrijck, *De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late Middeleeuwen tot het einde van het ancien regime (1404-1789)*. Gent, 1968, 2 Dln. Enige tijd geleden is dit laatste proefschrift onder dezelfde titel alsnog uitgegeven in de Verhandelingen van de Koninklijke Akademie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, 4e jrg., nr. 97. Brussel, Paleis der Akademiën, 1981. Het proefschrift van E.E. Knoebel: *Racial illusion and military necessity: a study of SS political and manpower objectives in occupied Belgium*, werd ingediend aan de University of Colorado in 1966.

²² H. Pisart, *Histoire et organisation de la gendarmerie*. Brussel, 1968 (niet uitgegeven); E. de la Court, *La police judiciaire pres les parquets*. *Revue de Droit Penal et de Criminologie*, 50e jrg., nr. 1, 1969-1970, p. 3-41. Zie verder met name de *Revue van de Rijkswacht* uit deze jaren.

bekend boek is evenwel dat van Maj. van Geet over *De gendarmerie te Antwerpen, 1830-1977* (1978).²³

De (universitaire) historici lieten tot in de jaren '70 de politiegiedenis nog grotendeels links liggen. Her en der aan de universiteiten werden wel enkele scripties over politietoestanden en politiediensten in de 17e en 18e eeuw geschreven, maar er verschenen geen meer omvattende geschriften van hun hand. Halverwege de jaren '70 trad er echter ook hier een kentering op. Het was de historicus A. de Jonghe die, in aansluiting op het zojuist vermelde onderzoek van E.E. Knoebel, op dat moment (1974) in de *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog* met tussenpozen over zijn onderzoek naar *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944)* begon te publiceren.²⁴ In deze artikelenreeks wordt natuurlijk veel aandacht geschonken aan de Duitse politiediensten op Belgische bodem, maar komen herhaaldelijk toch ook de centrale Belgische politiediensten aan bod, met name de veiligheid van de staat en de rijkswacht. Hetzelfde kan worden gezegd van het proefschrift van de Duitse officier van justitie en historicus W. Weber dat in 1978 werd gepubliceerd: *Die innere Sicherheit im besetzten Belgien und Nordfrankreich 1940-1944*.²⁵ En op het moment waarop deze studies over de politie in de Tweede Wereldoorlog het licht zagen, viel er ook een groeiende belangstelling te bespeuren voor de geschiedenis van de politie in de 19e eeuw. Deze interesse kwam enerzijds tot uitdrukking in een reeks van publicaties van de historica P. Delfosse, verbonden aan het *Centre de Recherches en Histoire du Developpement Economique et Sociale* (CREHIDES) van de Universite Catholique de Louvain, over *Ordre public et conflicts sociaux dans la societe belge (1830-1914)*,²⁶ en anderzijds in de voorbeeldige scriptie van de historicus L. Keunings uit 1980 over de *Histoire de la police a Bruxelles (1813-1914)*, die overigens de basis vormt van het proefschrift waaraan betrokkene momenteel werkt.²⁷

²³ Algemeen commando van de rijkswacht. *De geschiedenis van de rijkswacht*. Brussel, Ghesquiere and Partners, 1979, 2 Dln; W.J.D. van Geet. *De gendarmerie te Antwerpen, 1830-1977*. Antwerpen, Uitgeverij De Vlijt, 1979. Zie verder ook N. Vereycken. *Op stap met gerecht en politie*. Saeftinge-Boek, 1973, s.l.

²⁴ A. de Jonghe. *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944)*. *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, nr. 3, 1974, p. 9-82; nr. 4, 1976, p. 1-152; nr. 5, 1978, p. 5-178; nr. 7, 1982, p. 97-187; nr. 8, 1984, p. 5-234.

²⁵ W. Weber. *Die innere Sicherheit im besetzten Belgien und Nordfrankreich 1940-44*. Duesseldorf, Droste Verlag, 1978.

²⁶ P. Delfosse. *Ordre public et conflicts sociaux dans la societe belge (1830-1914)*. Louvain-La-Neuve, CREHIDES, s.d., 3 Dln.

²⁷ L. Keunings. *Histoire de la police a Bruxelles*. Universite Libre de Bruxelles, 1980, 2 Dln. (Memoire en vue de l'obtention du grade de licence en histoire contemporaine). Zie van zijn hand het artikel *De geschiedenis van het Brusselse politiekorps (van 1831-1914)*. *Driemaandelijks Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, nr. 145, 1983, p. 149-184. Verder ook F. Bastiaen. *De veldwachter in*

Eveneens halverwege de jaren '70 begon ook ondergetekende meer en meer belang te hechten aan de geschiedenis van de Belgische politie, en dit uit behoefte aan een sociologisch-historische verklaring van de huidige politieproblematiek. Dit leidde tot langdurig onderzoek in de algemene historische literatuur over België en in een aantal nationale en provinciale archieven enerzijds, en tot de samenstelling van een particuliere bibliotheek over de geschiedenis van de politie elders in West-Europa anderzijds. Afgezien van enkele losse artikelen heeft dit sociologisch-historisch onderzoek tot op heden enkel mijn hiervoor al genoemde vergelijkende studie opgeleverd over de politieke geschiedenis van het politie-apparaat in Westeuropa, nl. *Opdat de macht een toevlucht zij?* (1979).²⁸ Verder heb ik de geschiedenis geschreven van de politiescholen in de provincie (Belgisch) Limburg en mij nog verdiept in de geschiedenis van de brigades, die in het begin van de jaren '70 bij de rijkswacht en bij het Ministerie van Justitie werden opgericht om met name de handel in verboden verdovende middelen aan te pakken.²⁹

Tot slot dient er, voor wat de geschiedschrijving van de politie in dit land betreft, op te worden gewezen dat ook in de afgelopen jaren nog geen enkele jurist zich geroepen heeft gevoeld om vanuit zijn vak de geschiedenis van deze politie te belichten. Wel zijn er in deze jaren eindelijk enkele publicaties verschenen waarin de huidige juridische regeling met betrekking tot de organisatie, taken en bevoegdheden van de onderscheiden diensten wordt besproken.³⁰

3.2. De politie in Duitsland

De toestand waarin het historisch onderzoek met betrekking tot de politie in (West-) Duitsland verkeert, verschilt zeer van de Belgische situatie. Sedert het midden van de vorige eeuw hebben immers talrijke historici, politie-ambtena-

→
het spanningsveld van autoriteit en solidariteit (het arrondissement Gent-Eeklo, 1830-1914). Rijksuniversiteit Gent, 1983-1984, 2 Dln. (Proefschrift tot het bekomen van de graad van licentiaat in de geschiedenis).

²⁸ Zie noot 1.

²⁹ C. Fijnaut. *De zaak Francois; beschouwingen naar aanleiding van het vonnis*. Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1983; C. Fijnaut en R. Bruelemans. *De opleiding van het lager en hoger politiepersoneel in de provincie Limburg*. Leuven-Hasselt, 1982 (Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie K.U. Leuven, *Onderzoek Gemeentepolitie Limburg*, Dl. V); C. Fijnaut. *De opleiding van de gemeentepolitie tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht, nr. 2, 1985, p. 96-109.

³⁰ C. Fijnaut. *De gemeentepolitie; een onderzoek naar haar situatie in de provincie Limburg*. Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1985; G. Laffineur. *Police communale, gendarmerie, police judiciaire des parquets*. Heule, UGA, 1979; L. van Outrive. *Gezag over de politie in België*. Zwolle, Tjeenk Willink, 1981.

ren, juristen en journalisten grote tot zeer grote belangstelling voor de geschiedenis van het politie-apparaat, van afzonderlijke politiediensten en van speciale takken van dienst, aan de dag gelegd. Daarnaast bestaat er sinds lang een grote rijkdom aan autobiografische, vaktechnische en juridische publicaties, wat het volgen van het spoor terug erg vergemakkelijkt.

Wie wegwijs wil geraken in deze oudere literatuur, beschikt over enkele behoorlijke zoekinstrumenten. Het belangrijkste algemene bibliografische werk is ongetwijfeld dat van H.H. Huelke en H. Etzler: *Verbrechen Polizei, Prozesse; ein Verzeichnis von Buechern und kleineren Schriften in deutscher Sprache* (2 Dln.), uit 1959. In tweede orde moet de 2-ledige *Bestandsverzeichnis* worden genoemd die in de jaren 1969-1974 door W. Schorn en S. Zaika is gemaakt van de *Polizeigeschichtliche Sammlung* die in de loop van de jaren '60-'70 is opgebouwd bij de *Polizeifuehrungsakademie* te Muenster. En wat specifiek de opsporing en de recherche aangaat is tenslotte van groot belang de *Bibliographie Fahndung; eine Auswahlbibliographie der deutschsprachigen Literatur zu Fahndung und Observation von 1908-1979*, die in 1979 werd vervaardigd door B. Hefe, een medewerkster van het Bundeskriminalamt te Wiesbaden.³¹

In de afgelopen 20 jaar zijn het vrijwel uitsluitend politiemensen geweest die zich hebben gewaagd aan het schrijven van geschiedenissen op lange termijnen. Tot de bekendste en de beste van deze geschiedenissen behoren die van E. Raible: *Geschichte der Polizei; ihre Entwicklung in den alten Laendern Baden und Wuerttemberg* (1963), van G. Stolz: *Geschichte der Polizei in Schleswig-Holstein* (1978), en van B. Wehner: *Dem Taeter auf die Spur; die Geschichte der deutschen Kriminalpolizei* (1983). Verder werken bij mijn weten alleen nog 2 sociologen van de Freie Universitaet Berlin, nl. A. Funk en F. Werkentin, aan een studie over de ontwikkeling van de politie in Duitsland sedert de 18e eeuw. De resultaten van dit omvangrijke onderzoekproject zijn onlangs ten dele gepubliceerd door de laatstgenoemde in: *Die Restauration der deutschen Polizei; innere Ruestung von 1945 bis zur Notstandsgesetzgebung* (1984).³²

Ofschoon men had kunnen verwachten dat de verschijning van het baanbre-

³¹ H.H. Huelke en H. Etzler. *Verbrechen, Polizei, Prozesse; ein Verzeichnis von Buechern und kleineren Schriften in deutscher Sprache*. Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 1959, 2 Dln.; W. Schorn en H. Zaika. *Die 'Polizeigeschichtliche Sammlung' des Polizei-Instituts Hilstrup; ein Bestandsverzeichnis*. Hilstrup, Polizei-Fuehrungsakademie, 1969-1974, 2 Dln.; B. Hefe. *Bibliographie Fahndung; eine Auswahlbibliographie der deutschsprachigen Literatur zu Fahndung und Observation von 1908-1979*. Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 1979.

³² E. Raible: *Geschichte der Polizei; ihre Entwicklung in den alten Laendern Baden und Wuerttemberg*. Stuttgart, Boorberg, 1963; G. Stolz. *Geschichte der Polizei in Schleswig-Holstein*. Heide in Holstein, Westholsteinische Verlagsanstalt Boyens & Co., 1978; B. Wehner. *Dem Taeter auf die Spur; die Geschichte der deutschen Kriminalpolizei*. Bergisch Gladbach, Gustav Luebbe Verlag, 1983. Het boek van F. Werkentin: *Die Restauration der deutschen Polizei; innere Ruestung von 1945 bis zur Notstandsgesetzgebung* werd uitgegeven in 1984 door Campus Verlag te Frankfurt.

kende boek van D. Fricke in 1962 over de politieke politie in de 19e eeuw, *Bismarcks Praetorianer*, het begin zou hebben gevormd van een hele reeks publikaties over de politie in deze eeuw, is een dergelijke reactie uitgebleven.³³ Het heeft zelfs ruim 15 jaar geduurd voordat er weer eens grondige studies over de Duitse politie in deze periode werden gemaakt. Hierbij kan allereerst worden gewezen op het onderzoek van F.J. Thomason over de Schutzmannschaft in Berlijn: *The prussian police state in Berlin, 1848-1871* (1978). Zeker zo gewichtig is evenwel de recente studie van A. Luedtke: 'Gemeinwohl', *Polizei und 'Festungspraxis'; staatliche Gewaltsamkeit und innere Verwaltung in Preussen, 1815-1830* (1982).³⁴ Zoals de titel aangeeft worden in deze laatste studie vooral de bindingen tussen politie, leger en bestuur in de genoemde periode blootgelegd. Verder wordt er ook wel in boeken als die van H.G. Husing: *Protest und Repression im Vormaerz; Norddeutschland zwischen Restauration und Revolution* (1983), gehandeld over de organisatie en het optreden van de politie in het betrokken tijdvak.³⁵

Meer aandacht is in de voorbije jaren geschonken aan de politie in de tijd van Weimar. De eerste belangrijke studie die hierover verscheen was die van de Amerikaanse historicus Hsi-huey Liang: *The Berlin police force in the Weimar Republic* (1970).³⁶ Nadien hebben enkele historici zich vooral verdiept in de organisatie en het optreden van die (bijzondere) eenheden die in uniform bij de daadwerkelijke handhaving van de openbare orde waren betrokken. Hierbij moet worden gedacht aan J. Schwarze: *Die Bayerische Polizei und ihre historische Funktion bei der Aufrechterhaltung der oeffentlichen Sicherheit in Bayern von 1919-1933* (1977), aan J. Siggemann: *Die kasernierte Polizei und das Problem der inneren Sicherheit in der Weimarer Republik* (1980), en aan S. Zaika: *Polizeigeschichte; die Exekutive im Lichte der historischen Konfliktforschung* (1977).³⁷ Enkele andere

³³ D. Fricke. *Bismarcks Praetorianer; die Berliner politische Polizei im Kampf gegen die deutsche Arbeiterbewegung (1871-1898)*. Berlin, Ruetten & Loening, 1962.

³⁴ A. Luedtke. 'Gemeinwohl', *Polizei und 'Festungspraxis'; staatliche Gewaltsamkeit und innere Verwaltung in Preussen, 1815-1850*. Goettingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1982; F.J. Thomason. *The prussian police state in Berlin, 1848-1871*. The John Hopkins University, 1978 (niet uitgegeven).

³⁵ H.G. Husing. *Protest und Reaktion im Vormaerz; Norddeutschland zwischen Restauration und Revolution*. Goettingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.

³⁶ Hsi-huey Liang. *The Berlin police force in the Weimar Republic*. Berkeley, University of California Press, 1970.

³⁷ J. Schwarze. *Die bayerische Polizei und ihre historische Funktion bei der Aufrechterhaltung der oeffentlichen Sicherheit in Bayern von 1919-1933*. Muenchen, Kommissionsbuchhandlung R. Woelffe, 1977; J. Siggemann. *Die kasernierte Polizei und das Problem der inneren Sicherheit in der Weimarer Republik; eine Studie zum Auf- und Ausbau des innerstaatlichen Sicherheitssystems in Deutschland, 1918-1919-1933*. Frankfurt, Rita G. Fischer Verlag, 1980; S. Zaika. *Polizeigeschichte; die Exekutive im Lichte der historischen Konfliktforschung; Untersuchungen ueber die Theorie und Praxis der preussischen Schutzpolizei in der Weimarer Republik zur Verhinderung und Bekaempfung innerer Unruhen*. Luebeck, Schmidt-Roemhild, 1979.

historici hebben zich daarentegen uitvoerig en zeer knap beziggehouden met de politieke politie in de Weimarrepubliek. Eerst en vooral dient hier het (onuitgegeven) proefschrift van de Amerikaanse historicus J.M. McGee te worden vermeld over *The political police in Bavaria, 1919-1936* (1980). Ch. Graf bestudeerde meer speciaal de organisatie en rol van deze politie in de beroerde overgangsjaren 1932-1934. Zijn studie is getiteld: *Politische Polizei zwischen Demokratie und Diktatur; die Entwicklung der preussischen politischen Polizei vom Staatsschutzorgan der Weimarer Republik zum Geheimen Staatspolizeiamt des Dritten Reiches* (1983).³⁸

Aanknopen bij de laatstgenoemde studies belanden we als vanzelf bij de geschiedenis van de Duitse politie in de periode waarover verreweg het meest door historici is gepubliceerd: de periode van de Nazis, 1933-1945. Om enige lijn in de desbetreffende literatuur te brengen, zullen hieronder eerst de voornaamste studies over de kopstukken van het SS-politie-apparaat worden aangegeven, vervolgens die over dit apparaat in zijn geheel, dan die over zijn voornaamste geledingen, en tenslotte die over de bijzondere eenheden.

Aan Heinrich Himmler, de *Reichsfuehrer-SS*, hebben journalisten en historici in de voorbije jaren diverse belangrijke biografieën gewijd, die tesamen veel licht werpen op de persoon van dit kopstuk en op zijn rol in het zg. Derde Rijk. Om te beginnen kan hier de studie van de Amerikaanse historicus B.F. Smith: *Heinrich Himmler* (1979) worden genoemd, die over *sein Weg in den deutschen Faschismus* (1900-1926) handelt. Aansluitend kan dan het boek van Josef Ackermann over *Heinrich Himmler als Ideologe* (1970) worden aangehaald. Vervolgens mogen de journalistieke publicaties worden vermeld van H. Fraenkel en R. Manvell: *Himmler; Kleinbuenger und Massenmoerder* (1981), en van E. Calic, *Himmler et son empire* (1965).³⁹ En tot slot is het aangewezen te wijzen op 2 bronnenuitgaven, nl. H. Heiber (Hrsgb.): *Reichsfuehrer! ... Briefe an und von*

³⁸J.H. McGee III. *The political police in Bavaria, 1919-1936*. University of Florida, 1980 (niet uitgegeven); Ch. Graf. *Politische Polizei zwischen Demokratie und Diktatur; die Entwicklung der Preussischen politischen Polizei vom Staatsschutzorgan der Weimarer Republik zum Geheimen Staatspolizeiamt des Dritten Reiches*. Berlin, Colloquium Verlag, 1983.

³⁹B.F. Smith. *Heinrich Himmler, 1900-1926; sein Weg in den deutschen Faschismus*. Muenchen, Bernard & Graefe Verlag, 1979 (vert. uit het Engels); J. Ackermann. *Heinrich Himmler als Ideologe*. Goettingen, Musterschmidt, 1970; H. Fraenkel en R. Manvell. *Heinrich Himmler; Kleinbuenger und Massenmoerder*. Herrsching, Manfred Pawlak Verlag, 1981 (vert. uit het Engels); E. Calic. *Himmler et son empire*. Stock, 1965, s.l. Zie verder ook het portret van Himmler, *Kleinbuenger und Groszinquistor*, (p. 156-174) in J.C. Fest. *Das Gesicht des Dritten Reiches; Profile einer totalitaeren Herrschaft*. Muenchen, R. Piper & Co. Verlag, 1980, en het boekje van J. Wulf. *Heinrich Himmler; eine biographische Studie*. Berlin-Grunewald, Arami, 1960.

Himmler (1968), en B.F. Smith en A.F. Peterson (Hrsgb.): *Himmlers Geheimreden* (1974).⁴⁰

Minder aandacht is geschonken aan de directe medewerkers van Himmler. Naast enkele wel heel oppervlakkige boekjes zijn over Reinhard Heydrich, het hoofd van het *Reichssicherheitshauptamt*, tot nu toe 2 behoorlijke biografieën geschreven, en wel door S. Aronson: *Reinhard Heydrich und die Fruegeschichte von Gestapo und SD* (1971), en door G. Deschner: *Reinhard Heydrich; Statthalter der totalen Macht* (1977).⁴¹ Over diens opvolger bestaat tot nu toe slechts een onuitgegeven proefschrift nl. dat van W.R. Houston: *Ernst Kaltenbrunner: a study of an austrian SS and police leader* (1972).⁴² Andere belangrijke topfiguren uit het onmetelijke rijk van de SS-politie, zoals O. Ohlendorf, A. Nebe en H. Mueller hebben, voorzover mij bekend, (nog) geen eigen biograaf gekregen.

Het SS-politie-apparaat in zijn geheel vormt een belangrijk onderdeel van diverse studies die in de voorbije 2 decennia over de SS als zodanig zijn verschenen. Hierbij moet worden gedacht aan de zo bekende studies van H. Buchheim: *Die SS—das Herrschaftsinstrument* (1967), van J. Delarue: *Histoire de la Gestapo* (1962), van H. Hoehne: *Der Orden unter dem Totenkopf* (1979); *die Geschichte der SS* (1978), van R. Manvell: *Die Herrschaft der Gestapo* (1982), en van G.H. Stein: *Geschichte der Waffen-SS* (1967).⁴³ Vrij onbekend maar belangrijk en origineel is daarnaast het (onuitgegeven) proefschrift van H.F. Ziegler: *The SS Fuehrer Korps: an analysis of its socio-economic and demographic structure, 1925-1938* (1980).⁴⁴

⁴⁰ H. Heiber (hrsgb.). *Reichsfuehrer! ... Briefe an und von Himmler*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1968; B.F. Smith en A.F. Peterson (Hrsgb.). *Himmler's Geheimreden*. Berlin, Propylaen-Verlag, 1974.

⁴¹ S. Aronson. *Reinhard Heydrich und die Fruegeschichte von Gestapo und SD*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1971 (vertaald uit het Engels); G. Deschner. *Reinhardt Heydrich; Statthalter der totalen Macht; Biographie*. Esslingen am Neckar, Bechtle Verlag, 1977 (ook verschenen in een pocketeditie by Heyne, nr. 5643, 1980). Naast het portret in het in de vorige noot geciteerde boek van J.C. Fest (p. 139-155) verschenen over Heydrich met name nog de volgende boeken; G. Paillard en Cl. Rougerie. *Reinhard Heydrich (protecteur de Boheme et Moravie); le violoniste de la mort*. Paris, Fayard, 1973; Ch. Wighton. *Heydrich; l'ange du mal*. Paris, Presses de la Cite, 1962 (vert. uit het Engels); A. Wykes. *Heydrich*. Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1977 (vert. uit het Engels). Opmerkelijk zijn tenslotte ook de herinneringen van zijn vrouw, Lina Heydrich. *Leben mit einem Kriegsverbrecher*. Pfaffenhofen, Verlag W. Ludwig, 1976.

⁴² W.R. Houston. *Ernst Kaltenbrunner: a study of an austrian SS and police leader*. Rice University, 1972 (niet uitgegeven).

⁴³ H. Buchheim. *Die SS—das Herrschaftsinstrument*. In: *Anatomie des SS-Staates*. Muenchen, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1979, Dl. I, p. 13-212; J. Delarue. *Histoire de la Gestapo*. Paris, Fayard, 1962; H. Hoehne. *Der Orden unter dem Totenkopf; die Geschichte der SS*. Muenchen, Wilhelm Goldmann Verlag, 1979; R. Manvell. *Die Herrschaft der Gestapo*. Rastatt, Arthur Moewig Verlag, 1982 (vert. uit het Engels); G.H. Stein. *Geschichte der Waffen-SS*. Koenigstein-Duesseldorf, Athenaeum-Droste, 1978 (vert. uit het Engels).

⁴⁴ H.F. Ziegler. *The SS Fuehrer Korps: an analysis of its socio-economic and demographic structure, 1925-1938*. Emory University, 1980 (niet uitgegeven).

De wederwaardigheden van de diverse onderdelen van dit politie-apparaat hebben tot op heden niet of nauwelijks het onderwerp van afzonderlijke onderzoeken uitgemaakt. De meeste aandacht is, begrijpelijk, nog uitgegaan naar die takken van de *Sicherheitspolizei* die het meest het stempel van 't regime droegen: Gestapo en Sicherheitsdienst (SD). Naast de al genoemde studie van S. Aronson moet dan het (onuitgegeven) proefschrift van de Amerikaanse historicus L.D. Stokes worden genoemd: *The Sicherheitsdienst (SD) of the Reichsfuehrer SS and German public opinion, september 1939-June 1941* (1972).⁴⁵ Van ontzettend groot belang voor inzicht in het functioneren van de SD is verder de 17-delige bronnenuitgave die H. Boberach onlangs het licht heeft doen zien: *Meldungen aus dem Reich; die geheimen Lageberichte des Sicherheitsdienstes der SS, 1938-1945* (1984).⁴⁶ Maar het boek dat tot op heden terecht de meeste indruk heeft gemaakt, is toch wel dat van H. Krausnick en H.H. Wilhelm: *Die Truppe des Weltanschauungskrieges; die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD, 1938-1942* (1981).⁴⁷ Wat de *Ordnungspolizei* betreft is het basiswerk nog altijd dat van H.J. Neufeldt, J. Huck en G. Tessin (Hrsgb.): *Zur Geschichte der Ordnungspolizei, 1936-1945* (1957).⁴⁸ Onbekend, want onuitgegeven, maar een belangrijke aanvulling op dit werk is het (onuitgegeven) proefschrift van K.H. Keller: *The reshaping and political conditioning of the German Ordnungspolizei, 1933-1945: a study of techniques used in the Nazi state to conform* (1970).⁴⁹

De naoorlogse geschiedenis van de Duitse politie figureert wel vaak in allerhande populaire (politieke) literatuur, maar is tot nog toe niet of nauwelijks grondig bestudeerd. Over de ontwikkelingen vlak na de oorlog heeft de Amerikaanse historicus B.A. Libby een interessant proefschrift geschreven: *Policing Germany: the United States constabulary, 1946-1952* (1977).⁵⁰ In de studie van de sociologen F. Sack en H. Steinert: *Protest und Reaktion* (1948) wordt op

⁴⁵ L.D. Stokes. *The Sicherheitsdienst (SD) of the Reichsfuehrer SS and German public opinion, september 1939-june 1941*. John Hopkins University, 1972 (niet uitgegeven). Zie zijn artikel *O. Ohlendorf, the Sicherheitsdienst and public opinion in Nazi Germany* in het in noot 18 geciteerde verzamelwerk van G.L. Mosse (ed.), p. 231-261. Verder ook F. Zipfel. *Gestapo und Sicherheitsdienst*. Berlin-Grunewald, Arani, 1960.

⁴⁶ H. Boberach (Hrsgb.). *Meldungen aus dem Reich; die geheimen Lageberichte des Sicherheitsdienstes der SS, 1938-1945*. Herrsching, Manfred Pawlak Verlagsgesellschaft, 1984, 17 dln.

⁴⁷ H. Krausnick en H.H. Wilhelm. *Die Truppe des Weltanschauungskrieges; die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD, 1938-1942*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1981.

⁴⁸ H.J. Neufeldt, J. Huck en G. Tessin (Hrsgb.). *Zur Geschichte der Ordnungspolizei, 1936-1945*. Koblenz, Bundesarchiv, 1957, 2 Dln.

⁴⁹ K.H. Heller. *The reshaping and political conditions of the German Ordnungspolizei, 1933-1945: a study of techniques used in the Nazi state to conform*. University of Cincinnati, 1970 (niet uitgegeven).

⁵⁰ B.A. Libby. *Policing Germany: the United States constabulary, 1946-1952*. Purdue University, 1977 (niet uitgegeven).

diverse plaatsen ingegaan op de evolutie van de Duitse politie in de zestiger en zeventiger jaren.⁵¹

Juristen hebben—in tegenstelling tot vroeger—de afgelopen jaren weinig of geen belangstelling voor de (geschiedenis van) het politie-apparaat opgebracht. Zelfs over de tegenwoordige toestand van dit apparaat bestaan eigenlijk geen meer omvangrijke samenvattende juridische publicaties. Een handzame inleiding op de huidige organisatie ervan is niettemin het boekje van E. Rasch: *Polizei und Polizeiorganisation* (1977).⁵²

3.3. De politie in Frankrijk

Evenals in Duitsland vloeit er ook in Frankrijk sedert de Franse Revolutie een niet aflatende stroom van alle mogelijke publicaties over de politie: juridische proefschriften, schotschriften, memoires, journalistieke verslagen en commentaren, historische studies etc. Tot voor enkele jaren was het evenwel een echte *crime* om deze *mer a boire* de baas te worden. Sedert 1980 echter is het dit niet meer, want toen publiceerde M. le Clere, een gewezen politiecommissaris, met steun van de 1^{ve} Section de l'École Pratique des Hautes Etudes, zijn *Bibliographie critique de la police et de son histoire* (1980).⁵³ Wie deze bibliografie overloopt zal onherroepelijk tot de ontdekking komen dat er in het afgelegen verleden inderdaad ontzettend veel over de geschiedenis van de Franse politie is geschreven, maar dat er niet zoveel grote (juridische, historische of sociologische) studies over de ontwikkeling van de Franse politie zijn gepubliceerd die berusten op systematisch onderzoek van primaire en/of secundaire bronnen, en dat het dan ook nog hoofdzakelijk gaat om werken die haar ontwikkeling gedurende de Franse Revolutie betreffen. Het past om hier met name te herinneren aan het dubbeldikke proefschrift van L. Madelin: *Fouche, 1759-1820* (1900), en aan de machtige 5-delige bronnenuitgave van E. d'Hauterive en J. Grassion: *La police secreete du premier Empire; bulletins quotidiens adresses par Fouche a l'Empereur* (1908-1922-1973).⁵⁴

De afgelopen 20 jaar is in de hiervoor geschilderde situatie eigenlijk weinig verandering ingetreden. Navenant dat er zoveel publicaties over de politie het licht zien, verschijnen er maar weinig grondige historische studies. Wie zich eens wilde verdiepen in de geschiedenis van de Franse politie sedert de 18e eeuw

⁵¹ F. Sack en H. Steinert. *Protest und Reaktion*. Opladen, Westdeutscher Verlag, 1984.

⁵² E. Rasch. *Polizei und Polizeiorganisation*. Stuttgart, Richard Boorberg Verlag, 1977.

⁵³ M. le Clere. *Bibliographie critique de la police et de son histoire*. Paris, Editions Yzer, 1980.

⁵⁴ L. Madelin. *Fouche, 1759-1820*. Paris, Plan, 1945, 2 Dln.; E. d'Hauterive en J. Grassion. *La police secreete du Premier Empire; bulletins quotidiens adresses par Fouche a l'Empereur*. Paris, Perrin, 1904-1922; Clavreuil, 1963-1964.

moest zich bv. tot voor kort tevreden stellen met de *Histoire de la police* die de zoëven genoemde Le Clere heeft gepubliceerd in de bekende reeks *Que sais-je?* Tot voor kort, omdat G. Carnot onlangs een omvangrijke studie heeft gepubliceerd over *Le maintien de l'ordre en France depuis la fin de l'Ancien Regime jusqu'a 1968* (1984), waarin met name de organisatorische evolutie van de politie in Frankrijk sedert de Franse Revolutie grondig wordt uiteengezet en besproken.⁵⁵

Dit neemt evenwel niet weg dat er in de voorbije jaren hoofdzakelijk door Amerikaanse en Engelse historici enkele onderzoeken zijn verricht die hebben geleid tot een waarlijke vergroting van de kennis omtrent de organisatie en het functioneren van de Franse politie of onderdelen hiervan in bepaalde periodes.

Wat de ontwikkelingen in de 18e eeuw betreft mag allereerst de studie van A. Williams worden genoemd: *The police of Paris, 1718-1789* (1979).⁵⁶ De evolutie die de marechaussee in deze eeuw heeft doorgemaakt, komt goed tot haar recht in het onderzoek van I.A. Cameron: *Crime and repression in the Auvergne and the Guyenne, 1720-1790* (1981). Cl. Sturgill rondde in 1981 zijn onderzoek af over *L'Organisation et l'administration de la marechaussee et de la justice prevotale dans la France des Bourbons, 1720-1730*.⁵⁷

De tijd van de Franse Revolutie is ook de laatste jaren de aandacht blijven trekken, speciaal in de figuur van J. Fouché. H. Buisson schreef in 1968 *Fouche: duc d'Otrante*. E.A. Arnold jr. rondde in 1969 zijn doctoraat af over *Administrative leadership in a dictatorship: the position of Joseph Fouché in the Napoleonic police, 1800-1810*. En H. Cole publiceerde in 1971 zijn *Fouche; the unprincipled patriot*.⁵⁸ Echt vernieuwende geschiedschrijving over deze tijd werd evenwel alleen bedreven door R. Cobb in zijn bekende studie *The police and the people; french popular protest, 1789-1820* (1972).⁵⁹

Het is ook een Amerikaans historicus geweest, H.C. Payne, die in 1966 de

⁵⁵ G. Carnot. *Le maintien de l'ordre en France depuis la fin de l'Ancien Regime jusqu'a 1968*. Toulouse, Presses de l'Institut d'Etudes Politiques de Toulouse, 1984, 2 Dln.; M. Le Clere. *Histoire de la police*. Paris, Presses Universitaires de France, 1973.

⁵⁶ A. Williams. *The police of Paris, 1718-1789*. Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1979. Zie verder ook S.L. Kaplan. *Note sur les commissaires de police de Paris au XVIIIe siecle*. *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, nr. 38, 1981, p. 669-686.

⁵⁷ I.A. Cameron. *Crime and repression in the Auvergne and the Guyenne, 1720-1790*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981; Cl.C. Sturgill. *L'organisation et l'administration de la marechaussee et de la justice prevotale dans la France des Bourbons, 1720-1730*. Chateau de Vincennes, Service Historique de l'Armee de Terre, 1981. Zie van de hand van I.A. Cameron ook het artikel *The police of eighteenth-century France*. *European Studies Review*, 7e jrg., 1977, p. 47-75.

⁵⁸ E.A. Arnold jr. *Administrative leadership in a dictatorship: the position of Joseph Fouché in the Napoleonic police, 1800-1810*. Columbia University, 1969 (niet uitgegeven); H. Buisson. *Fouche; duc d'Otrante*. Biene, Editions de Panorama, 1968; H. Cole. *Fouche; the unprincipled patriot*. London, Eyre and Spottiswoode, 1971.

⁵⁹ R. Cobb. *The police and the people; french popular protest, 1789-1820*. London, Oxford University Press, 1972.

eerste omvattende studie over *The police state of Louis Napoleon Bonaparte, 1851-1860* publiceerde.⁶⁰

En de jongere Franse historici dan? Hebben die het voor de periode van de Franse Revolutie tot aan WO I dan totaal laten afweten? Nee! Enkel onder hen, verbonden aan het Centre de Recherches d'Histoire et de Philologie van de IVe Section de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes, hebben al weer jaren geleden het initiatief genomen om in het bijzonder de evolutie van de verhouding tussen politie en staat te gaan bestuderen. De resultaten van dit gezamenlijk project zijn in 1979 gepresenteerd in de bundel *l'Etat et sa police en France (1789-1914)*. Sindsdien is van hen echter niets meer vernomen. Recentelijk (1983) hebben met name alleen nog J.C. Jauffre en G. Bollenot hun interesse getoond. De eerste in een belangrijk artikel over *Armee et pouvoir politique; la question des troupes speciales chargees du maintien de l'ordre en France de 1871 a 1914*. De laatstgenoemde met een korte studie over *Police politique et police secrete a Lyon (1831-1835)*.⁶¹

Tot slot moet erop worden gewezen dat de geschiedenis van de Franse politie in de 20e eeuw noch door historici, noch door juristen, noch door sociologen aan grondig onderzoek is onderworpen. Wie zich evenwel wil verdiepen in de tegenwoordige toestand van de Franse politie doet er goed aan om kennis te nemen van J.P. Arrighi en B. Asso: *La police nationale; missions et structures* (1979), van J.J. Gleizal: *La police nationale; droit et pratique policiere en France (1974)*, en van H. Haenel en R. Pichon: *La gendarmerie* (1983).⁶²

3.4. De politie in Groot-Brittannië

Sedert het einde van de 19e eeuw is in Groot-Brittannië de geschiedenis van de politie een onderwerp waarop vele journalisten en politiemensen, en een enkele jurist en historicus, hun krachten hebben beproefd. Een systematisch overzicht

⁶⁰H.C. Payne. *The police state of Louis Napoleon Bonaparte, 1851-1860*. Seattle, University of Washington Press, 1966; R. Price. *Techniques of repression: the control of popular protest in mid-nineteenth-century France*. *The Historical Journal*, 25e jrg., nr. 4, 1982, p. 859-887.

⁶¹J. Aubert, M. Eude, Cl. Goyard e.a. *l'Etat et sa police en France (1789-1914)*. Geneve, Librairie Droz, 1979; G. Bollenot. *Police politique et police secrete a Lyon (1831-1835)*. Toulouse, Publications du Centre d'Etudes et de Recherches sur la Police, s.d.; J.C. Jauffret. *Armee et pouvoir politique; la question des troupes speciales chargees du maintien de l'ordre en France de 1871 a 1914*. *Revue Historique*, 107e jrg., nr. 1, 1983, p. 97-144. Zie overigens G. Thuiller en J. Tulard. *Etat et police politique en France (1789-1939)*. *International Review of Administrative Sciences*, 43e jrg., nr. 3, 1976, p. 237-240, en Ph. Paillard. *L'Organisation de la police lyonnaise, 1800-1852*. Toulouse, Publications du Centre d'Etudes et de Recherches sur la Police, s.d.

⁶²J.P. Arrighi en B. Asso. *La police nationale; missions et structures*. Paris, Editions de la Revue Moderne, 1979; J.J. Gleizal. *La police nationale; droit et pratique policiere en France*. Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble, 1974; H. Haemel en R. Pichon. *La gendarmerie*. Paris, Presses Universitaires de France, 1983.

van deze al bij al omvangrijke literatuur bestaat niet. Om zich een globaal beeld te vormen van de geschiedenis van de Engelse politie moet men eigenlijk nog steeds te rade gaan bij de enkele auteurs die zich sedert de Tweede Wereldoorlog op een wat systematische manier hierin hebben verdiept. Naast de al genoemde Ch. Reith (zie noot 6) zijn dit T.A. Chritchley: *A history of police in England and Wales, 900-1966* (1967), en L. Radzinowicz: *A history of english criminal law and its administration from 1750* (1948-1956). Gelukkig is dit niet want hun publicaties, evenals nog steeds die van een bekende auteur als J.J. Tobias, bv. zijn *Crime and police in England, 1700-1900*, zijn doordrenkt van de ideologie die in dit land tot voor kort de discussie over de politie beheerste.⁶³

Maar ook hier voltrekt zich sedert enkele jaren een kentering. Nadat G. Broeker met zijn onderzoek over *Rural disorder and police reform in Ireland, 1812-1836* (1970) en G.R. Elton in zijn bekende studie *Policy and police: the enforcement of the Reformation in the age of Thomas Cromwell* uit 1972 als eersten van een nieuwe generatie historici belangstelling hadden getoond voor het politie-apparaat, zijn er in de loop van de jaren '70 diverse jonge historici geweest die zich voor kortere of langere tijd hebben toegelegd op de studie van de ontwikkeling van dit apparaat in de 19e eeuw.⁶⁴ Echte *eye-openers* waren halverwege de jaren '70 de artikelen van R.D. Storch: *The plague of the blue locusts; police reform and popular resistance in Northern England, 1840-1857* (1975), en *The policeman as domestic missionary: urban discipline and popular culture in Northern England, 1850-1880*.⁶⁵ Maar de onthullende bevindingen van R.D. Storch stonden toen al niet meer op zichzelf. Zij werden enerzijds geschraagd door die van diverse medewerkers aan het door R. Quinault en J. Stevenson uitgegeven verzamelwerk *Popular protest and public order; six studies in british history, 1790-1920* (1974), en anderzijds door die van D. Philips in zijn boek *Crime and authority in Victorian England: the black country, 1835-1860* (1977).⁶⁶ Sedertdien zijn er evenwel maar 3

⁶³T.A. Critchley. *A history of police in England and Wales, 900-1966*. London, Constable and Company, 1967; L. Radzinowicz. *A history of english criminal law and its administration from 1750*. London, Stevens and Sons, 1948-1968, 4 Dln.; J.J. Tobias. *Crime and police in England, 1700-1900*. Dublin, Gill and Macmillan, 1979. Voor een kritisch commentaar op deze studies, zie C.D. Robinson. *Ideology as history: a look at the way some english police historians look at the police*. *Police Studies*, 2e jrg., nr. 2, 1979, p. 35-49.

⁶⁴G. Broeker. *Rural disorder and police reform in Ireland, 1812-1836*. London, Routledge and Kegan, 1970; G.R. Elton. *Policy and police; the enforcement of the Reformation in the age of Thomas Cromwell*. Cambridge, Cambridge University Press, 1972.

⁶⁵R.D. Storch. *The plague of the blue locusts; police reform and popular resistance in Northern England, 1840-57*. *International Review of Social History*, nr. 20, 1975, p. 61-90; R.D. Storch. *The policeman as domestic missionary: urban discipline and popular culture in Northern England, 1850-1880*. *Journal of Social History*, 9e jrg., nr. 4, 1976, p. 481-509.

⁶⁶R. Quinault en J. Stevenson (eds.). *Popular protest and public order; six studies in british history, 1790-1920*. London, George Allen & Unwin, 1974; D. Philips. *Crime and authority in Victorian England*. London, Croom Helm, 1977.

meer omvangrijke, grondige en originele historische studies over de Engelse politie in de 19e eeuw verschenen, en dit wel zeer recent. Ten eerste nl. D. Jones: *Crime, protest, community and police in nineteenth-century Britain* (1982), ten tweede B.J. Davey: *Lawless and immoral; policing a country town, 1838-1857* (1983), en ten derde C. Steedman: *Policing the Victorian community; the formation of english provincial police forces* (1984).⁶⁷ Verder kan nog worden gewezen op het al geciteerde boek van Cl. Emsley (zie noot 8), en op enkele artikelen in V. Bailey (ed.): *Policing and punishment in nineteenth century Britain* (1981).⁶⁸

De ontwikkelingen in de 20e eeuw hebben de historici tot nu toe zo goed als volledig links laten liggen.⁶⁹ Des te meer echter hebben juristen en sociologen zich met deze ontwikkelingen ingelaten, met name dan met die van na WO II. In de sfeer van de politieke handhaving van de openbare orde kan in het bijzonder worden gewezen op C. Ackroyd, K. Margolis e.a.: *The technology of political control* (1979), en op P. Hain (ed.): *Policing the police*, 2 Dln. (1979-1980).

⁷⁰ In de sfeer van misdaadbestrijding en strafrechtelijke bevoegdheden is zeer belangrijk het boek van R. Baldwin en R. Kinsey: *Police powers and politics* (1982).⁷¹ Daarenboven is het zo dat in allerhande publicaties over de politieproblemen sedert de beruchte *Brixton disorders* in 1981 veelvuldig gebruik wordt gemaakt van het (eigentijdse) onderzoek met betrekking tot de geschiedenis van de politie in de 19e eeuw, bv. door T. Jefferson en R. Grimshaw in hun *Controlling the constable; police accountability in England and Wales* (1984).⁷²

Maar ook sociologen en juristen hebben nog geen poging ondernomen om een geschiedenis van de Engelse politie sedert de 18e eeuw te schrijven, laat staan om deze te herschrijven. De grondige studie van J.P. Martin en G. Wilson: *The police: a study in manpower; the evolution of the service in England and Wales, 1829-*

⁶⁷ B.J. Davey. *Lawless and immoral; policing a country town, 1838-1857*. Leicester, Leicester University Press, 1983; C. Steedman. *Policing the Victorian community; the formation of English provincial police forces, 1856-1880*. London, Routledge and Kegan Paul, 1984. Zie verder bv. ook D. Grant. *The thin blue line; the story of the city of Glasgow police*. London, Long, 1973.

⁶⁸ V. Bailey (ed.). *Policing and punishment in nineteenth century Britain*. London, Croom Helm, 1981.

⁶⁹ De politieproblematiek wordt zijdelings wel aangestipt in P. Dennis. *The territorial army in aid of civil power in Britain, 1919-1926*. *Journal of Contemporary History*, 16e jrg., nr. 4, 1981, p. 705-724, en K. Jeffery. *The british army and internal security, 1919-1939*. *The Historical Journal*, 24e jrg., nr. 2, 1981, p. 377-397. Zie verder ook het boek van de journalist A.V. Sellwood. *Police Strike 1919*. London, W.H. Allen, 1978.

⁷⁰ C. Akroyd, K. Margolis e.a. *The technology of political control*. Harmondsworth, Penguin Books, 1977; P. Hain (ed.). *Policing the police*. London, John Calder, 1979-1980, 2 Dln.

⁷¹ R. Baldwin en R. Kinsey. *Police powers and politics*. London, Quartet Books, 1982.

⁷² T. Jefferson en R. Grimshaw. *Controlling the constable; police accountability in England and Wales*. London, Frederick Muller/The Cobden Trust, 1984.

1961 (1969), is te eenzijdig op de problemen van sterkte en (interne) organisatie gericht om als een valabele poging in deze richting te kunnen worden erkend.⁷³

3.5. De politie in de Verenigde Staten

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat Amerikaanse historici een zeer belangrijk aandeel hebben in de recente exploratie van de geschiedenis van de politie in West-Europa. En dan dient men bij deze vaststelling nog te bedenken dat hier hun positie in de historische studie van de (Sovjet-)Russische politie, in het bijzonder van de Okhrana en de Cheka, buiten beschouwing is gelaten. Want zoals uit de bibliografie die E.E. Smith en R. Lednicky in 1967 uitgaven over *The Okhrana*, uit de bibliografie achterin G. Leggett's schitterende studie over *The Cheka; Lenin's political police*, en uit nog andere publicaties kan worden afgeleid, hebben zij in deze tot nu toe beslist het leeuwendeel van het onderzoek verricht.⁷⁴

Tegen de achtergrond van deze bevinding nu is het zeer opmerkelijk dat er tot op de dag van vandaag door Amerikaanse politiemensen, juristen, historici en sociologen—naar verhouding—zo weinig is geschreven over de geschiedenis van het politie-apparaat in hun eigen land.

Tot laat in de jaren '60 moest iedereen die in deze geschiedenis was geïnteresseerd, het op de eerste plaats doen met wat politie-hervormers uit de periode tussen de beide Wereldoorlogen in hun sterk vaktechnisch georiënteerde boeken hadden geschreven over de politietoestanden op het einde van de 19e eeuw en in het begin van de 20e eeuw. Hierbij moet dan vooral worden gedacht aan R. Fosdick: *American police systems* (1921), aan B. Smith: *The state police* (1925) en aan A. Vollmer: *The police and modern society* (1936).⁷⁵ Op de tweede plaats moest men noodgedwongen terugvallen op journalistieke en romanachtige geschriften, waarvan de kwaliteit, op een enkele uitzondering na, niet vlug te laag kan worden aangeslagen. De meeste bekende uitzondering hierop is wel de *History of the Chicago police* (1887) van de hand van de publicist J.J. Flinn.⁷⁶

In de loop van de jaren '70 groeide er zowel bij historici als bij sociologen en

⁷³ J.P. Martin en G. Wilson. *The police: a study in manpower; the evolution of the service in England and Wales, 1829-1961*. London, Heinemann, 1969.

⁷⁴ E.E. Smith en R. Lednicky. '*The Okhrana*'; *the russian department of police; a bibliography*. Stanford, The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, 1967; G. Leggett. *The Cheka; Lenin's political police*. Oxford, Clarendon Press, 1981.

⁷⁵ R. Fosdick. *American police systems*. New York, The Century Co., 1921; B. Smith. *The state police; organization and administration*. Montclair, Patterson Smith, 1969 (herdruk); A. Vollmer. *The police and modern society*. Berkeley, University of California Press, 1936.

⁷⁶ J.J. Flinn. *History of the Chicago police*. Montclair, Patterson Smith, 1973 (herdruk).

politicologen dan eindelijk toch enige interesse voor de geschiedenis van het politie-apparaat.

De historici hebben zich tot nu toe overwegend geconcentreerd op de ontwikkeling van het politie-apparaat in de grote steden in de 19e eeuw, en in het bijzonder op zijn evolutie in verband met ordehandhaving en misdaadbestrijding tegen de voorbije eeuwwisseling.⁷⁷ Hun rij werd in 1967 geopend door R. Lane met zijn: *Policing the city; Boston, 1822-1885*. Enkele jaren nadien (1970) verscheen van de hand van J.F. Richardson: *The New York police; colonial times to 1901*. Weer drie jaar later (1973) rondde J.G. Woods zijn studie over de hervorming van de politie te Los Angeles af: *The progressives and the police; urban reform and the professionalization of the Los Angeles police*.⁷⁸ Afgezien van wat losse artikelen over de geschiedenis van de politie te Buffalo, Chicago, Cleveland e.a.,⁷⁹ duurde het vervolgens 6 jaar (1979) vooraleer er weer eens een omvangrijke historische studie het licht zag, nl. die van D.R. Johnson over de politie te Philadelphia: *Policing the urban underworld; the impact of crime on the development of the american police 1800-1887*.⁸⁰ En wat J.F. Richardson in 1974 in *Urban police in the United States* voor het eerst probeerde, dat durfde E.H. Monktonen in 1981 tenslotte ook aan, nl. om niet de geschiedenis van de politie in een bepaalde stad

⁷⁷ Met name in werken die handelen over misdaad en strafrechtsbedeling in de 18e eeuw wordt nogal eens wat aandacht geschonken aan het politiestelsel in die tijd. Zie bv. D. Greenberg. *Crime and law enforcement in the colony of New York, 1691-1776*. Ithaca, Cornell University Press, 1974. Verder ook R.L. Hogan. 'Law and order' in *Colorado: 1858-1888*. The University of Michigan, 1982 (niet uitgegeven).

⁷⁸ R. Lane. *Policing the city; Boston, 1822-1885*. Cambridge, Harvard University Press, 1967; J.F. Richardson. *The New York police; colonial times to 1901*. New York, Oxford University Press, 1970; J.G. Woods. *The progressives and the police; urban reform and the professionalization of the Los Angeles police*. Los Angeles, University of California, 1973 (niet uitgegeven). Zie in dit verband overigens L.B. Cei. *Annotated bibliography of police history, 1900-1972*. The Police Chief, 40e jrg., nr. 8, 1973, p. 52-57.

⁷⁹ Zie bv. M.H. Haller. *Civic reformers and police leadership; Chicago, 1905-1935*. In: H. Hahn (ed.). *Police in urban society*. Beverly Hills, Sage Publications, 1971, p. 39-56; S.L. Haring en L.M. McMullin. *The Buffalo police, 1872-1900: labor unrest, political power and the creation of the police institution*. Crime and Social Justice, nr. 4, 1975, p. 5-13; J.F. Richardson. *Evaluating the Cleveland police department: 1920-1970*. In: E.C. Viano en J.H. Reiman (eds.). *The police in society*. Lexington, Heath, 1975, p. 89-103. Meer bepaald moet verder de aandacht worden gevestigd op de langetermijn studies van Th.N. Ferdinand. Zie met name: *Politics, the police, and arresting policies in Salem, Massachusetts since the Civil War*. Social Problems, 19e jrg., nr. 4, 1972, p. 572-588, en *Criminality, the courts and the constabulary in Boston: 1702-1967*. Journal of Research in Crime and Delinquency, 17e jrg., nr. 2, 1980, p. 190-208.

⁸⁰ D.R. Johnson. *Policing the urban underworld; the impact of crime on the development of the american police, 1800-1887*. Philadelphia, Temple University Press, 1979.

te bestuderen, maar om te analyseren hoe het de politie in de grote steden rond 1900 in het algemeen verging: *Police in urban America, 1860-1920*.⁸¹

Ook van sociologische en politicologische zijde is er wel speciale belangstelling getoond voor de geschiedenis van de stedelijke politie rond de voorbije eeuwwisseling. Het beste voorbeeld van deze speciale interesse is nog altijd het indringende boek van G.E. Carte en E.H. Carte: *Police reform in the United States; the era of August Vollmer, 1905-1932* (1975).⁸² Maar de meeste belangstellenden uit deze hoek hebben toch 'langlopende' en algemene geschiedenissen van 'de' politie in de steden geschreven, van de 18e eeuw tot in 'onze' jaren '70, hierbij meestal zwaar leunend op de werken van de zoëven genoemde historici. Om te beginnen kan hier de inleiding van W.J. Bopp en D.O. Schultz uit 1972 worden genoemd: *A short history of American law enforcement*. Meer indringende en meer kritische studies werden nadien (1974) gemaakt door B. Price: *The rhetoric of professionalism: a comparative study of police in three historical periods*, door S. Walker: *A critical history of police reform* (1977), en door R.M. Fogelson: *Big city police* (1977).⁸³

Daarenboven hebben de laatste jaren met name sociologen, politicologen, en, niet te vergeten: enkele juristen en nogal wat politieke publicisten, zich verdiept in de evolutie van de politie sedert de jaren '60. Enerzijds hebben enkelen onder hen zich in het bijzonder toegelegd op het optreden van de federale inlichtingen- en opsporingsdiensten. De resultaten van hun speurwerk staan onder meer opgetekend in: P. Watters en St. Gillers (eds.). *Investigating the FBI* (1973), in: D. Wise. *The american police state; the government against the people* (1979), in: M.H. Halperin, J.J. Berman, R.L. Borosage en Ch.M. Marwick. *The lawless state; the crimes of the U.S. intelligence agencies* (1976), en in: F.J. Donner, *The age of surveillance; the crimes and methods of America's political intelligence system* (1981).⁸⁴

⁸¹ J.F. Richardson. *Urban police in the United States*. Port Washington, N.Y., National University Publications, 1974; E.H. Monkkonen. *Police in urban America, 1860-1920*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981. Zie in dit verband overigens het recente artikel van J.F. Richardson. *Police history; the search for legitimacy*. *Journal of Urban History*, 6e jrg., nr. 2, 1980, p. 231-246.

⁸² G.E. Carte en E.H. Carte. *Police reform in the United States; the era of August Vollmer, 1905-1932*. Berkeley, University of California Press, 1975.

⁸³ W.J. Bopp en D.O. Schultz. *A short history of american law enforcement*. Springfield, Charles C. Thomas, 1972; B.R. Price. *The rhetoric of professionalism: a comparative study of police in three historical periods*. The Pennsylvania State University, 1974 (niet uitgegeven); S. Walker. *A critical history of police reform*. Lexington, Lexington Books, 1977; R.M. Fogelson. *Big-city police*. Cambridge, Harvard University Press, 1977. Zie overigens bv. ook B.C. Johnson. *Taking care of labor; the police in american politics*. *Theory and Society*, 3e jrg., nr. 1, 1976, p. 89-117. Verder is hier van belang S. Harring. *The development of the police institution in the United States*. *Crime and Social Justice*, nr. 5, 1976, p. 54-59.

⁸⁴ P. Watters en St. Gillers (eds.). *Investigating the FBI*. Garden City, N.Y., Doubleday & Company, 1973; D. Wise. *The american police state; the government against the people; how the CIA, FBI, IRS, NSA and other agencies have spied on Americans during seven administrations*. New York, Vintage

Anderzijds hebben diverse sociologen er veel werk van gemaakt om vanuit een conflict-sociologisch perspectief middels kwantitatieve analyses het (eventuele) verband te traceren tussen de personele en de financiële ontwikkeling die de politie in bepaalde steden de afgelopen 15-20 jaar heeft doorgemaakt, en de sociaal-economische en politieke evolutie van deze plaatsen, met inbegrip van hun problemen op het vlak van de openbare orde en veiligheid. Auteurs die op dit vlak belangrijk onderzoek hebben gedaan, zijn o.a. J.A. Beecher, C.R. Huff, D. Jacobs en R. Surette.⁸⁵

Tot slot kan er nog op worden gewezen dat het niet politiemensen zijn, en ook niet juristen, maar dat het een historisch georiënteerde socioloog is die recent de beste inleiding over de tegenwoordige organisatie en werking van de (stedelijke) politie in Amerika heeft geschreven, nl. S. Walker met zijn *The police in America* (1983).⁸⁶

3.6. De stand van het onderzoek in het buitenland: enkele samenvattende kanttekeningen

Wanneer men nu, met het oog op vergelijking met de situatie in Nederland, poogt samen te vatten hoe het historisch onderzoek van het politie-apparaat, zoals het hiervoor ten tonele is gevoerd, er in de besproken landen bijstaat, dan kan ten eerste worden vastgesteld dat er gewoon qua omvang belangrijke verschillen tussen de diverse landen bestaan. Tegenover elkaar staan Duitsland en België en, naar verhouding, de Verenigde Staten van Amerika, waarbij dan wel moet worden aangetekend dat nogal wat Amerikaanse historici zeer verdienstelijk werk aangaande de geschiedenis van de politie in Europa hebben

→

Books, 1976; M.H. Halperin, J.J. Berman, R.L. Borosage en C.M. Marwick. *The lawless state; the crimes of the U.S. intelligence agencies*. Harmondsworth, Penguin Books, 1976; F.J. Donner. *The age of surveillance; the aims and methods of America's political intelligence system*. New York, Vintage Books, 1981.

⁸⁵J.A. Beecher, R.L. Lineberry en M.J. Rich. *The politics of police responses to urban crime*. In: D.A. Lewis (ed.). *Reactions to crime*. Beverly Hills, 1981, p. 183-201; C.R. Huff en J.M. Stahura. *Police employment and suburban crime*. *Criminology*, 17e jrg., nr. 4, 1980, p. 461-470; D. Jacobs. *Inequality and police strenght; conflict theory and coercive control in metropolitian areas*. *American Sociological Review*, 44e jrg., nr. 6, 1979, p. 913-925; P.I. Jackson en L. Carroll. *Race and the war on crime; the sociopolitical determinants of municipal police expenditures in 90 non-southern U.S. cities*. *American Sociological Review*, 46e jrg., nr. 3, 1981, p. 290-305; A.E. Liska, J.J. Lawrence en M. Benson. *Perspectives on the legal order; the capacity for social control*. *American Journal of Sociology*, 87e jrg., nr. 2, 1981, p. 413-426; R. Surette. *A note on the historical relationship between the economy and police organizational activities*. *Criminal Justice Review*, 9e jrg., nr. 2, 1984, p. 47-51.

⁸⁶J. Walker. *The police in America; an introduction*. New York, Mc-Grawhill Book Company, 1983.

verricht. Tussen deze extremen in bevinden zich op gelijke afstand Groot-Brittannië en Frankrijk.

Ten tweede kan er de aandacht op worden gevestigd dat er tussen de onderscheiden landen toch ook nogal wat verschillen bestaan als het gaat om de periodes in hun politiegesciedenis die het meest, het best zijn onderzocht. Wat Frankrijk betreft is er geen twijfel aan dat de meeste aandacht tot nu toe is uitgegaan naar de 18e eeuw en naar de tijd van de Grote Revolutie. Het onderzoek van de Engelse politiegesciedenis is vooral gericht op het midden van de 19e eeuw. Dat van de geschiedenis van de Amerikaanse politie is vooral gewijd aan de ontwikkelingen tegen en rond de laatste eeuwwisseling. En aangaande de geschiedenis van de politie in Duitsland kan probleemloos worden gesteld dat tot op heden met name de evolutie in de Weimarrepubliek en in de Nazitijd is bestudeerd. In het schaarse onderzoek van de geschiedenis van de politie in België kunnen moeilijk zwaartepunten in de tijd worden onderkend.

Op de derde plaats springt het in het oog dat in het geval van de Duitse politie meer bepaald de (centrale) inlichtingendiensten en gekazerneerde eenheden zijn onderzocht, en in het geval van de Amerikaanse en Engelse politie in het algemeen de geuniformeerde eenheden van de stedelijke respectievelijk de provinciale korpsen. Aan het onderzoek van de Belgische en de Franse politie kan in dit opzicht geen bepaalde eenzijdige gerichtheid worden toegeschreven. Wel zou in hun geval kunnen worden gezegd dat de belangstelling zowat gelijkelijk is verdeeld over de zoëven genoemde diensten en eenheden.

Deze drie kanttekeningen combinerend zou vervolgens kunnen worden gezegd dat het onderzoek in al de hier besproken landen in het algemeen toch nog erg fragmentair is, dat wil zeggen gewoonlijk maar stukken of stukjes van het apparaat binnen vrij strikte grenzen van tijd en ruimte beslaat. Met andere woorden, waar onderhand nadrukkelijk behoefte aan is, dat is aan onderzoek over de evolutie van het gehele apparaat over het gehele grondgebied over langere termijnen. Het is ook dit soort van onderzoek dat ons in staat zal stellen om grondige, algemene politiegesciedenissen over lange termijnen te schrijven. Gebeurt dit niet dan zullen deze geschiedenissen, zoals bv. de Amerikaanse, nog lang de sporen blijven dragen van de grove 'tekortkomingen' die het onderliggende onderzoek op dit moment vertoont.

Maar dergelijk 'integraal' onderzoek—en hier plaats ik een vierde kanttekening—is niet alleen nodig voor het schrijven van 'langdurige' geschiedenissen van de politie in eigen land. Het is ook quasi-onontbeerlijk voor het doen van internationaal vergelijkend onderzoek en van onderzoek met betrekking tot de internationale politiesamenwerking. Wie zich wel eens heeft gewaagd aan dergelijk onderzoek, weet hoe aartsmoeilijk dit bij de huidige stand van zaken is. Maar in de mate dat er per land betere algemene geschiedenissen ter beschikking

komen, zal het gemakkelijker worden om zulk vergelijkend onderzoek uit te voeren.

De vijfde kanttekening die ik bij het voorgaande wil plaatsen, is dat met name Amerikaanse en Engelse onderzoekers wel studeren op de geschiedenis van de politie in andere landen, maar dat er tot nu toe in al de besproken landen niet of nauwelijks onderzoek wordt verricht naar de 'uitstraling' die de desbetreffende politie-apparaten hebben (gehad) in de vroegere koloniën, tegenwoordig ook wel Derde Wereldlanden genoemd. In de politieliteratuur van deze landen komt men enkel wel eens een ouder boek over (de banden met) het koloniale politiewezen tegen. Niettemin gaat het hier om een onderwerp dat niet alleen historisch uitermate relevant is, maar dat, gelet op het huidige buitenlandse politiebeleid van de grote(re) mogendheden, ook in maatschappelijk opzicht ongemeen belangrijk is.⁸⁷

Tot slot dient nog te worden aangetekend dat in landen waar tot voor 15-20 jaar geleden politiemensen en juristen de geschiedschrijving van de politie beheersten, in Duitsland, in Frankrijk, en in Engeland langzamerhand de historici meer en meer op hun stoel zijn gaan zitten. Sociologen en politicologen hebben zich op dit punt tot nu toe vooral gemanifesteerd in de Verenigde Staten en in Engeland. Maar hopelijk wekt hun voorbeeld op het Europese vasteland in de toekomst meer navolging dan in het nabije verleden het geval is geweest. Want, zoals met name de geschiedschrijving van de Amerikaanse politie duidelijk maakt, historici en sociologen kunnen hier door uitwisseling van empirische gegevens, concepten en perspectieven veel voor elkaar betekenen.

4. DE GESCHIEDSCHRIJVING OVER DE POLITIE IN NEDERLAND

Ook in Nederland is er sinds het midden van de vorige eeuw een weelderige politieke en juridische literatuur over de eigen politie, haar algemene organisatie en haar bevoegdheden, tot wasdom gekomen. Een behoorlijke inventaris van al die geschriften is nog niet opgemaakt, net zo min als er nog nooit een afzonderlijke algemene geschiedenis van het politie-apparaat werd geschreven. Alleen in mijn eigen studie, *Opdat de macht een toevlucht zij?*, is tot nu toe een samenhangend beeld gepresenteerd over de ontwikkeling van de Nederlandse politie sedert de Franse Revolutie tot en met haar reorganisatie na de Tweede Wereldoorlog.

⁸⁷ Zie in dit verband o.a. Ch. Jeffries. *The colonial police*. London, Max Parrish, 1952; M. Le Clere. *La police metropolitaine et d'outre-mer; organisation, attributions, recrutements, statuts*. Paris, 1950, s.n. Een van de tekenen die wijzen op enige recente belangstelling voor dit onderwerp, is het artikel van P.E. Igbinovia. *The pattern of policing in Africa: the french and british connections*. *The Police Journal*, 54e jrg., nr. 2, 1981, p. 123-156.

Ofschoon de (ongeveer 10) juristen die rond 1900 proefschriften en andere boeken hebben geschreven over (delen van) de politie-organisatie en over (bepaalde) politiebevoegdheden, gewoonlijk ook wel enige aandacht wijden aan de historie van hun onderwerp, is het eigenlijk de Amsterdamse hoofdinspecteur van politie J. Haarman geweest die, in 1922, als eerste een meer omvattend boek heeft gepubliceerd over de *Geschiedenis en inrichting der politie in Nederland*. Drie jaar later verscheen van de hand van de Amsterdamse hoofdcommissaris van politie H.J. Versteeg, een boek over de geschiedenis van de politie in zijn stad: *Van schout tot hoofdcommissaris*.⁸⁸ Afgezien van enkele gedenkboeken over de politievakbeweging zijn deze twee publikaties tot WO II de enige belangrijke uitgegeven teksten over het onderhavige onderwerp gebleven.⁸⁹ In 1937 verdedigde J.V. Rijpperda Wierdsma wel nog zijn proefschrift over *Politie en justitie; een studie over Hollandschen staatsbouw tijdens de republiek*, maar in deze studie staat 'politie' niet voor 'politie-apparaat' maar voor 'binnenlands bestuur'.⁹⁰

Onmiddellijk na de oorlog (1946) kwam het proefschrift van R. Rijksen uit: *Politie-organisatie en voorbereidend onderzoek*, waarin breedvoerig de juridische geschiedenis van de plaats van de politie in het staatsbestel, en meer speciaal van haar positie in de strafrechtsbedeling, wordt uitgediept.⁹¹ Maar ofschoon deze grondige studie de nodige discussiestof opwierp, verwekte zij geen opbloei van historisch onderzoek op dit punt. Op andere punten kwam er toen, en later, in de jaren '50, echter in het geheel niets tot stand, of het zou het gedenkboek, 'Crescendo', van de Bond van Christelijke Politie-ambtenaren moeten zijn (1955).⁹²

⁸⁸J.W. Haarman. *Geschiedenis en inrichting der politie in Nederland met enige aantekeningen omtrent de politie in andere landen*. Alphen aan den Rijn, Samsom, 1922 (tweede druk in 1933); H.J. Versteeg. *Van schout tot hoofdcommissaris; de politie voorheen en thans*. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 1925. Zie verder C. Fijnaut. *Over de traditie van de politiewetenschap in West-Europa*. In: P. van Lochem, C. Fijnaut en P. van Reenen. *Theoretische opstellen rondom de politie*. Apeldoorn, Nederlandse Politie Academie, 1983, p. 21-42.

⁸⁹Zie met name Algemeene Nederlandsche Politiebond. *Gedenkboek, 1887-1937*. Utrecht, Algemeene Nederlandsche Politiebond, 1937; G. van Putten. *De Algemeene Bond van Politiepersoneel in Nederland, 1902-1927; een beknopte geschiedenis van den Bond over de eerste 25 jaren van zijn bestaan*, s.l., s.d.

⁹⁰J.V. Rijpperda Wierdsma. *Politie en justitie; een studie over Hollandschen staatsbouw tijdens de Republiek*. Zwolle, Erven J.J. Tijl, 1937.

⁹¹R. Rijksen. *Politieorganisatie en voorbereidend onderzoek*. Amsterdam, W.L. Salm & Co., 1946.

⁹²B. Reeder en D. Rook. 'Crescendo'; *gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de Bond van Christelijke Politie-ambtenaren in Nederland, 1915-1955*, s.l., s.d. Wel zijn er in deze jaren enkele (niet-uitgegeven) geschiedenissen van plaatselijke politiekorpsen vervaardigd. Zie met name H. de Jong. *Beknopt overzicht van de geschiedenis der Rotterdamse politie, 1340-heden*. Rotterdam, 1952, en J. van den Brink. *100jaar Enschedese politie*. Enschede, 1956. Ook kan nog wel worden gewezen op T.E.W. Lignac. *De kinderpollitie in Nederland en daarbuiten*. 's-Gravenhage, Uitgeverij 'Excelsior', 1951.

In het begin van de jaren '60 leek het er even op dat eindelijk ook in ons land enige beweging in de situatie zou komen. Enerzijds verscheen het kloekke boek van (generaal) W.J. van den Hoek: *De geschiedenis van het wapen der koninklijke marechaussee* (1963), anderzijds werd op dat moment het historisch georiënteerde juridische proefschrift van de nauw bij politiezaken betrokken departementale ambtenaar F.H. van der Burg afgerond: *Preventieve justitie en plaatselijke politie* (1961).⁹³ Veel navolging vonden deze voortrekkers evenwel niet. Afgezien van nog enige andere publicaties van de genoemde van den Hoek, en afgezien van een aantal beknopte geschiedenisjes van plaatselijke korpsen, zijn sedertdien van politiezijde nog maar twee meer omvangrijke boeken uitgebracht. In 1976 verscheen *Van nachtwacht tot computermacht; vijftig eeuwen politie en justitie*, geschreven door N. Groeneweg met de medewerking van A. Hallema. Zes jaar later (1982) publiceerde wijlen mr. F. Perrick: *Politie in Nederland*, dat in belangrijke mate kan worden beschouwd als een eigentijdse versie van het hiervoor genoemde boek van J. Haarman.⁹⁴ Overigens verdedigde in 1976 de officier van justitie J.J.H. Suyver het laatste juridische proefschrift waarin uitgebreid op de historische ontwikkeling van (de (formeel) zeggenschap over) de politie wordt ingegaan: *De zeggenschap over het politie-orgaan naar Nederlands recht*.⁹⁵

Op een enkeling na toonden de historici in de jaren '60 nog in het geheel geen interesse voor de geschiedenis van de politie.⁹⁶ In de jaren '70 komt in deze situatie evenwel wat verandering, en dit van 2 kanten.

Aan de ene kant komt de politie dan ter sprake in de boeken en artikelen van enkele historici die in politieke en sociale geschiedenis zijn geïnteresseerd, en meer bepaald in problemen die te maken hebben met oppositie, verzet en oproer. Hierbij kunnen met name worden genoemd de studie van J. Charite: *De*

⁹³ W. van den Hoek. *De geschiedenis van het wapen der koninklijke marechaussee*. 's-Gravenhage, de 'Stichting Ons Wapen', 1963; F.H. van der Burg. *Preventieve justitie en plaatselijke politie*. Arnhem, Gouda Quint, 1961.

⁹⁴ W. van den Hoek. *De koninklijke marechaussee in de Nederlandse samenleving*. Buren, Stichting Museum der Koninklijke Marechaussee, 1975; van dezelfde auteur: *Beknopt overzicht van de geschiedenis der koninklijke marechaussee*. 's-Gravenhage, 'Stichting Ons Wapen', 1964; N. Groeneweg en A. Hallema. *Van nachtwacht tot computermacht; vijftig eeuwen politie en justitie*. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976; F. Perrick. *Politie in Nederland; een inleiding tot haar geschiedenis, organisatie en taak*. Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1982. Zie verder o.a. J.A. Schimmel en J.H. Eilander. *De Nijmeegse politie*. Nijmegen, 1968, en A.J. Oele. *Een eeuw koninklijk gezag; de geschiedenis van de brigade koninklijke marechaussee Ossendrecht/Putte*. Wouw, Archivariaat 'Nassau-Brabant', 1981.

⁹⁵ J.J.H. Suyver. *De zeggenschap over het politie-orgaan naar Nederlands recht*. Arnhem, Gouda Quint, 1976.

⁹⁶ Zie bv. H. Harderberg. *De organisatie van de secrete diensten tijdens de republiek*. Nederlands Archievenblad, 70e jrg., 1966, p. 132-147; H.J. Scheffer. *November 1918; journaal van een revolutie die niet doorging*. Amsterdam, De Arbeiderspers, 1968.

Sociaal-Democratische Bond als orde- en gezagsprobleem voor de overheid (1880-1888) uit 1972, en die van A.M. Elias: *Het Nationaal Syndicaat, 1802-1805* (1975).⁹⁷ Later in de jaren '70 en in het begin van de jaren '80 figureert de politie ook nog wel in publicaties die met de genoemde onderwerpen te maken hebben, maar nieuwe, specifiek op de politie gerichte studies zijn van deze kant tot nu toe uitgebleven.⁹⁸ In onderzoeken zoals bv. die van R.M. Dekker: *Holland in beroering; oproeren in de 17e en 18e eeuw* (1982), en die van S. Faber: *Strafrechtspleging en criminaliteit te Amsterdam 1680-1811; de nieuwe menslievendheid* (1983), wordt het politie-apparaat slechts zijdelings of in het geheel niet in beschouwing genomen.⁹⁹

Aan de andere kant zijn het de historici van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie die, nadrukkelijker dan B. Sijes dit al had gedaan in zijn overbekend werk over *De februaristaking, 25-26 februari 1941* (1953) het optreden van de Nederlandse (en Duitse) politie en de beoordeling hiervan door de bezettende (politiële) overheden tijdens de Tweede Wereldoorlog aan het licht beginnen te brengen.¹⁰⁰ Professor L. de Jong zelf heeft in diverse delen van zijn levenswerk over *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* ettelijke belangrijke passages hieraan gewijd. Het grote werk tot nu toe is echter de bronnenuitgave van N. In 't Veld: *De SS en Nederland; documenten uit SS-archieven, 1933-1945* (1976).¹⁰¹

Ten slotte moet nog worden vermeld dat tot nu toe slechts een enkele socioloog wat meer belangstelling heeft opgebracht voor de recente politiegeschiedenis, en dit was en is dan nog een politiesocioloog. Het betreft hier P. van Reenen in zijn proefschrift: *Overheidsgeweld; een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie* (1979).¹⁰² Hij behandelt in deze studie onder meer

⁹⁷J. Charite. *De Sociaal-Democratische Bond als orde- en gezagsprobleem voor de overheid*. Den Haag, 1972, s.n. A.M. Elias. *Het Nationaal syndicaat, 1802-1805*. Bussum, Fibula-van Dishoeck, 1975.

⁹⁸Zie o.a. H. Bakker en E. Nijhof. *Het Jordaanoproer*. Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, 4e jrg., nr. 10, 1978, p. 35-69; D. Gout. *Het broodoproer te Groningen in 1847*. In: Groningse volksalmanak; historisch jaarboek voor Groningen. Groningen, 1976-1977, p. 63-84; Stichting Werkgroep Geschiedenis Arbeidersbeweging. *De Zinkwitstaking 1929; leven en strijd van de arbeiders/sters in het Maastricht van de jaren twintig*. Limburg, 1979.

⁹⁹R.M. Dekker. *Holland in beroering; oproeren in de 17e en 18e eeuw*. Baarn, Ambobocken, 1982; S. Faber. *Strafrechtspleging en criminaliteit te Amsterdam, 1680-1811; de nieuwe menslievendheid*. Arnhem, Gouda Quint, 1983.

¹⁰⁰B.A. Sijes. *De februaristaking; 25-26 februari 1941*. Amsterdam, H.J.W. Becht, s.d. (herdruk van de uitgave uit 1954).

¹⁰¹N.K.C.A. In 't Veld. *De SS en Nederland; documenten uit SS-archieven, 1935-1945*. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1976, 2 Dln.

¹⁰²P. van Reenen. *Overheidsgeweld; een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie*. Alphen aan den Rijn, Samsom Uitgeverij, 1979.

hoe de politie sedert de Eerste Wereldoorlog heeft gereageerd op diverse vormen van ordeverstoring.

Wat valt er nu, tegen de achtergrond van de algemene bevindingen die in het vorige zijn gedaan omtrent de stand van het historisch politie-onderzoek in het buitenland, te zeggen over de positie van dit onderzoek in eigen land? Naar mijn mening dat het, internationaal gezien, op dit moment, toch wel een behoorlijke achterstand heeft: origineel en specifiek historisch en historisch-sociologisch onderzoek over bepaalde periodes of over bepaalde diensten, werd eigenlijk nog niet verricht, terwijl in het geval van juridisch-historisch onderzoek meer sprake is van incidenten dan van een bepaalde stroming of ontwikkeling; eigenlijk is alleen nog maar een 'politiële geschiedenis' van de marechaussee voorhanden. Desalniettemin mag niet over het hoofd worden gezien dat er in de loop van de jaren '70-'80 toch wel wat belangstelling voor de geschiedenis van de politie is gegroeid, en dat in de voorbije 2-3 jaar met name journalisten in controversiële stukjes van deze geschiedenis dankbare objecten zijn gaan zien. Tot de meest bekende producten van deze recente journalistieke interesse behoren het boek van F. Dekkers: *Eindhoven, 1933-1945* (1982), en dat van M. Schouten over *De zaak Oss* (1982).¹⁰³

In het licht van deze conclusie moet de publicatie van het *Plan voor onderzoek naar de geschiedenis van de politie in Nederland* dat onlangs onder de titel *Politie, recht en samenleving in historisch perspectief* is gepubliceerd door een samenwerkingsverband waaraan wordt deelgenomen door de Stichting Studieverzameling 'Het Rijkspolitie-museum', de Vakgroep Nieuwe en Theoretische Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en de Vakgroep Strafrechtswetenschappen van de Katholieke Hogeschool Tilburg, zeer worden toegejuicht.¹⁰⁴ Want ook al wordt in deze brochure wel wat te zeer miskend hetgeen in de voorbije 100 jaar aan studiewerk is verricht en hetgeen in het nabije verleden meer bepaald door de Stichting Museum Koninklijke Marechaussee te Buren is verwezenlijkt, de opstellers ervan hebben in grote lijnen gelijk als zij wijzen op de schaarste aan wetenschappelijk onderzoek van de geschiedenis van de Neder-

¹⁰³ F. Dekkers. *Eindhoven, 1933-1945; kroniek van Nederlands lichtstad in de schaduw van het Derde Rijk*. Haarlem, In de Knipscheer, 1982; M. Schouten. *De zaak Oss*. Amsterdam, De Bezige Bij, 1982. Zie verder o.a. ook A. den Doolaard. *Londen en de zaak Van 't Sant*. Amsterdam, Querido, 1980; W. van Helden. *Politie 1930-1940; zo ging dat toen*. Rotterdam, Futile, 1982. Overigens is er ook aan sommige universiteiten en aan de Nederlandse Politie Akademie te Apeldoorn enige belangstelling voor de geschiedenis van de politie aan het ontluiken. Zie bv. A.B. Hoogenboom. *Het repressieve vermogen van het Rotterdamse politiekorps (1880-1940)*. Rotterdam, 1984 (Scriptie Maatschappijgeschiedenis van Industriële Samenlevingen); J.J. Rooymans. *De ontwikkeling bij de Amsterdamse politie onder invloed van de industriële revolutie*. Apeldoorn, 1983 (Scriptie Nederlandse Politie Akademie).

¹⁰⁴ Dit plan werd gepubliceerd door de Stichting 'Het Rijkspolitie-museum', Postbus 958, 2270 AZ Voorburg.

landse politie. Het kost mij dan ook totaal geen moeite om te beamen dat wij inderdaad niet bijster veel weten van de organisatie enz. van een aantal politiediensten en -korpsen. Tal van juridische aspecten van het politiewezen zijn tot op heden nog niet bekeken. En het feitelijke functioneren van het politie-apparaat is eveneens grotendeels niet het voorwerp van onderzoek geweest.

Bezwaarlijk is echter dat in dit plan impliciet een zeer 'binnenlandse' visie op de Nederlandse politiegiedenis wordt gehuldigd.¹⁰⁵ Zodoende dreigen immers een aantal belangrijke 'buitenlandse' kanten van de Nederlandse politiegiedenis aan de aandacht te ontsnappen, terwijl die naar mijn mening evenzeer de moeite van nadere bestudering waard zijn. Daarenboven mag het voor Nederlandse onderzoekers geen probleem zijn om zich ook te verdiepen in de geschiedenis van de politie in andere landen, te meer niet omdat 'onze' politiegiedenis meer met die van buitenlandse politiestelsels is verweven dan gewoonlijk wordt aangenomen.

Om te beginnen kan worden gedacht aan de geschiedenis van de politie in de Nederlandse koloniën. Hoe werd het politie-apparaat daar successievelijk georganiseerd. Welke rol speelde het in de 'pacificatie' van de binnenlanden? Hoe lagen de connecties tussen deze politie-apparaten en de politiediensten in het moederland? Etc. Etc. Hier ligt een prachtig terrein van onderzoek vrijwel volkomen braak.¹⁰⁶

Vervolgens mag de geschiedenis van de operationele betrekkingen tussen de politie in Nederland en de politie in de andere Europese staten worden genoemd. Hoe zijn deze betrekkingen geëvolueerd? Over welke domeinen strekten zij zich uit? Welke rol hebben Nederlandse politiemensen precies gespeeld bij het opzetten van internationale organisaties (Interpol) en bij het beleggen van internationale conferenties? Allemaal vragen die nog maar rudimentair kunnen worden beantwoord.

Ook moet nadrukkelijk worden gewezen op de invloed van buitenlandse ontwikkelingen op het politiedenken en de politie-organisatie in Nederland. Bij wijze van voorbeeld kan worden gememoreerd dat de staatkundige studies die omtrent 1900 met betrekking tot het politiewezen werden vervaardigd, zeer sterk zijn beïnvloed door de toenmalige Duitse politieliteratuur, en dat de opbouw van het recherche-apparaat die in deze jaren plaatsgreep, vrijwel volledig was gebaseerd op de hervorming van de politiekorpsen in Duitse steden.

Tenslotte mag op deze plaats heel zeker ook de waarde van het vergelijkend

¹⁰⁵ C. Fijnaut. *Over de toekomst van het politie-onderzoek in Nederland*. Het Tijdschrift voor de Politie, 46e jrg., nr. 6, 1984, p. 271-278.

¹⁰⁶ P. Paul. *Tien jaar korps politie Nederlandse Antillen, 1949-1959*. Willemstad, Korps Politie Nederlandse Antillen, 1959; C.G.E. de Jong. *De organisatie der politie in Nederlandsch Indië*. Leiden, 'Luctor et Emergo', 1933; P. Dekker. *De politie in Nederl. Indië*. Soekaboemi, 1929, s.n.

historisch onderzoek worden onderstreept. In welke mate komt de geschiedenis van de politie in Nederland overeen met die van de politie in de omringende landen? Welke verschillen zijn er? Hoe kunnen deze worden verklaard? Vertrekkend van de situatie in het Verenigd Koninkrijk Holland zou met name de historie van de politie in België en in Nederland een boeiend object van studie kunnen zijn!

5. TOT BESLUIT: OVER HET NUT VAN HISTORISCH POLITIE- ONDERZOEK

Zoals in de Inleiding is aangegeven, is de enige bedoeling van deze bijdrage erin gelegen om middels een bibliografisch overzicht van de tegenwoordige ontwikkeling van het historisch onderzoek aangaande het politie-apparaat in het Westen de verrichting van dit onderzoek in eigen land te stimuleren. Dit overzicht ligt er nu en het laat aan duidelijkheid niets te wensen over: het historisch politie-onderzoek heeft, internationaal gezien, in de afgelopen 20 jaar een betrekkelijk dynamische, zij het ook nogal ongelijke ontwikkeling doorgevoerd, maar heeft in Nederland een aanzienlijke achterstand opgelopen.

Ook al is het voorstelbaar dat dit eindoordeel tesamen met het gegeven overzicht op zich al prikkelend werken op de aanpak van dergelijk onderzoek in eigen land, het is tot besluit van dit artikel wellicht toch niet overbodig om kort nog even te wijzen op het nut van de bestudering van de politiegeshiedenis. Want onderzoek dat niet nuttig is of niet nuttig lijkt, maakt in dit tijdsgewicht jammer genoeg niet veel kans uitgevoerd en dus gefinancierd te worden.

Ten eerste heeft dit onderzoek naar mijn mening *intrinsiek nut*. Hiermee bedoel ik dat, waar het politie-apparaat sedert lang een van de krachtigste en op beslissende momenten ook een van de belangrijkste publieke controle-organen in onze samenleving vormt, het dus zowel vanuit wetenschappelijk als vanuit maatschappelijk oogpunt hoogst relevant is dat er preciese en beproefde voorstellingen van de historische evolutie van dit apparaat beschikbaar zijn. Dicht tegen het intrinsieke nut van dit onderzoek aan ligt, ten tweede, het *politieke nut* ervan. Dit wil in mijn ogen zeggen dat het kan dienen tot legitimatie en delegitimatie van het gevoerde of te voeren algemene politiebeleid. En ten derde heeft het volgens mij heel zeker ook *praktisch nut*, dat wil zeggen: het kan bijdragen tot een betere formulering, een beter begrip en een betere oplossing van concrete politieproblemen.

Het zou te ver voeren om hier nu ook nog deze 3 vormen van nut en hun onderlinge relaties middels voorbeelden uit het verleden en uit deze tijd te adstrueren. Laat ik er alleen dit van zeggen: de wetenschappelijke en politieke discussies die heden ten dage in Engeland over het politievraagstuk woeden,

HISTORISCH ONDERZOEK POLITIE-APPARAAT

tonen aan dat het historisch politie-onderzoek meer wordt benut naarmate de stand van dit onderzoek erop verbeterd. Hopelijk kan hetzelfde over een aantal jaren van de politiediscussie in Nederland worden gezegd!

A.W. de Koningh

A.F.J. Penders

J. Gerritsen

W. de Gast

W.M. Rehorst

P.J. Plattel

(Technische Recherche Rijkspolitie 's-Gravenhage.)